

Kyiv
School of
Economics

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА З ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВРЯДУВАННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА

«Вплив досвіду шкоди, спричиненої війною, на ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року»

Студент: Ліварюк М.Я.

Науковий керівник: кандидат політичних наук, завідувач кафедри публічної політики та врядування Київської Школи Економіки

Гомза І. А.

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: 281 Публічне управління та адміністрування

Київ 2023

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	3
ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	6
АНАЛІТИЧНА РАМКА	12
<i>Концептуалізація ключових понять</i>	12
<i>Теоретична рамка дослідження</i>	16
<i>Теоретичні очікування</i>	16
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	18
<i>Підхід «grounded theory»</i>	18
<i>Збір даних</i>	19
<i>Операціоналізація ключових змінних</i>	19
РЕЗУЛЬТАТИ	35
<i>«Identity-seekers» та «security-seekers»</i>	36
<i>Теоретичні очікування 1 та 2</i>	46
<i>Теоретичне очікування 3</i>	48
<i>Теоретичне очікування 4</i>	49
ВИСНОВКИ ТА ДИСКУСІЯ	53
ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	58
ДОДАТОК 1	61
ДОДАТОК 2	75
ДОДАТОК 3	76

АНОТАЦІЯ

Ця робота покликана вирішити рішення щодо заповнення теоретичної прогалини, пов'язаної із суперечністю у науковій літературі стосовно природи зв'язку між досвідом війни та готовністю цивільних громадян підтримати якомога швидше завершення військового конфлікту шляхом мирної угоди в умовах обмеженої кількості та охоплення наявного дослідженого емпіричного матеріалу – як географічного так і сутнісного. У цій роботі досліджується як досвід різних типів спричиненої війною шкоди впливає на ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року, а також які чинники можуть слугувати предикаторами готовності цивільних громадян підтримувати поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту.

Кількість слів: 14991

Ключові слова: цивільні громадяни, мирні переговори, досвід шкоди, спричинений війною, «identity-seeker», «security-seeker», поступливіцькі / радикальні стратегії завершення військового конфлікту.

ВСТУП

Чому в умовах військового конфлікту одним суспільствам вдається досягнути миру та забезпечити успішну імплементацію положень мирних домовленостей, тоді як в інших укладення бодай тимчасового перемир'я видається неможливим, а навіть у разі досягнення таких домовленостей вони зводяться нанівець на етапі імплементації? Це запитання становить одну з головних та найдавніших фокусних точок інтелектуальних та практичних пошуків полісімейкерів, представників міжнародних організацій у сфері забезпечення миру та безпеки, неурядового сектору, дослідників у галузі політичних наук та міжнародних відносин. Для сприяння досягненню миру та забезпечення імплементації угод існують окремі міжурядові інституції, такі як Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) (з щорічним бюджетом орієнтовно 140 млн євро) та Організація Об'єднаних Націй (ООН) (миротворча діяльність якої забезпечується щорічними бюджетами фінансовими обсягами орієнтовно на суму 6-7 млрд доларів останніми роками). Водночас, згідно даних Uppsala Conflict Data Program Peace

Agreement Dataset у період 1975-2021 років, з 373 укладених мирних угод 134 (35,9%) провалились у імплементації (Högbladh, 2022).

Попри наявність широкого набору опцій для пояснення цих явищ та процесів, фактор ролі громадян та громадської думки лише віднедавна почав привертати належну увагу з боку дослідників у сфері peace and conflict studies. Одним із чинників, що привертає найбільшу увагу у контексті вивчення цієї теми, є досвід військового насилля як один із предикаторів індивідуального ставлення громадян до укладення мирних угод та миротворчого процесу загалом. Однак, попри усталену конвенційність твердження про потужну предикативну роль цього фактора, дослідники сперечаються щодо природи цього зв'язку. Представники однієї течії дослідників промотують тезу про те, що жертви військового насилля, спричиненого конфліктом, здебільшого радикалізуються у своєму ставленні до протилежної сторони конфлікту, пояснюючи таку стратегію керуванням здебільшого емоціями помсти та бажання відплати (Balcells, 2012; Berrebi & Klor, 2006, 2008; Hirsch-Hoefler et al., 2016). Представники іншої групи стверджують протилежне: індивіди, що зазнали досвіду військового насилля та проживають на територіях прилеглих до зони бойових дій з більшою готовністю виступатимуть за укладення мирних угод та припинення конфлікту і з цією метою готові підтримати певні поступки у рамках таких угод (Tellez, 2019a; Fabbe et. al., 2019).

Поглиблює наявну теоретичну прогалину й те, що дослідження ролі громадян у миротворчому процесі знаходяться на початковому етапі, що за замовчуванням накладає додаткові обмеження на валідність та можливості генералізації результатів наявних досліджень. Окрім обмеженої кількості академічних робіт на цю тему, часто пов'язаного із цим недостатнього нюансування й деталізації при концептуалізації досліджуваних змінних, при ознайомленні з відповідною науковою літературою дається визнаки й сутнісна та географічна обмеженість об'єктів відповідних досліджень. Більшість із них аналізує миротворчі процеси в умовах асиметричних внутрішньодержавних конфліктів, передусім громадянських воєн.

Із всього вищезазначеного постає наступна аналітична проблема: **наявність теоретичної прогалини, що формується із суперечності у літературі стосовно природи зв'язку між досвідом війни та готовністю цивільних громадян підтримати якомога швидше завершення військового конфлікту шляхом мирної угоди в умовах обмеженої кількості та охоплення наявного дослідженого емпіричного матеріалу – як географічного так і сутнісного.**

Виходячи з цього, я формую наступне дослідницьке запитання, відповідь на яке шукатиму у межах цього дослідження:

Як різні типи спричиненої війною шкоди впливають на ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року?

Відтак, фокус цієї роботи буде спрямований на з'ясування механізмів зв'язку між цими двома змінними. Водночас у межах цього дослідження я також виділяю наступне аналітичне підзапитання:

Які чинники можуть слугувати предикаторами готовності цивільних громадян підтримувати поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту?

З огляду на зазначену теоретичну прогалину в академічній літературі та фокус на з'ясуванні механізмів дії, ця робота передбачатиме *пошуковий дизайн дослідження*. На користь цього рішення спонукає також сам характер українського кейсу, як принципово інакшого емпіричного контексту. У той час як абсолютна більшість наявних досліджень на тему зв'язку між досвідом цивільних громадян та публічним ставленням до укладення мирної угоди аналізують внутрішньодержавні конфлікти, зокрема громадянські війни, я маю справу з повномасштабним міждержавним конфліктом високого рівня інтенсивності, який відрізняється іншим масштабом військових дій та пошкоджень об'єктів інфраструктури та житлового фонду, відмінним рівнем мобілізації економіки та демографічного ресурсу всередині держав, більш розгалуженими організаційними і технологічними спроможностями для ведення ідеологічної та інформаційної боротьби тощо. Це дає підстави стверджувати про наявність додаткових середовищних чинників, що можуть впливати на рішення цивільних громадян. Широка оптика пошукового дизайну та якісницького методологічного підходу дозволяє зосередити фокус на особливостях взаємодії між цими чинниками.

Очікується, що обґрунтовані у межах цієї роботи теоретичні припущення зможуть стати основою гіпотез для верифікації у подальших студіях, а саме дослідження – слугувати внеском у кращий рівень розуміння механізмів впливу досвіду війни на ставлення цивільних громадян до укладення мирних угод для завершення військових конфліктів, зокрема й в Україні.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Які фактори сприяють завершенню військових конфліктів та успішності перебігу миротворчих процесів? Це дослідницьке гранд-питання є ключовим для академічної літератури у сфері peace and conflict studies. Впродовж останніх десятиліть дослідники у своїх відповідях зосереджувались здебільшого на таких чинниках як:

- міжнародне втручання; особливості проведення миротворчих місій, організованих під егідою окремих іноземних держав або міжнародних організацій (Mullenbach, 2005; Gilligan & Sergenti, 2008);
- інституційний дизайн постконфліктних суспільств, динаміка взаємодії політичних еліт (Lijphart, 1977; Jarstad, 2008; Mukherjee, 2006; Hartzell & Hoddie, 2007; Mattes & Savun, 2009);
- внутрішні характеристики суспільств, у яких вбачали структурні передумови, що впливають на ймовірність залагодження / поновлення військового конфлікту (таких як етнічна та релігійна фракційність, наявність/відсутність колоніального минулого, наявність значних обсягів дороговартісних корисних копалин, зокрема нафти, тощо) (Cederman et al., 2013; Gates et al. 2016; Hartzell & Hoddie 2007);
- індивідуальні характеристики переговорників та політичних лідерів: вік, гендер (т.з. «women and peace» hypothesis), особливості особистого світогляду тощо (Horowitz et al., 2018; Maoz, 2009; Tessler et al., 1999; Tessler & Warriner, 1997),

Разом з тим, поза сферою належної уваги залишалась тема ролі громадян та цивільного населення в успішності перебігу миротворчих процесів. Слід зазначити, що останні 15 років демонструють істотне зростання зацікавленості академічної спільноти до цього недостатньо дослідженого аспекту. Фундаментальною з цієї точки зору є стаття Ф. Хаасса, С. Хартцелла та М. Оттманна «Citizens in Peace Process», у якій обґрунтовується необхідність та окреслюється горизонт досліджень взаємодії між цивільним населенням та перебігом миротворчих процесів у наступних чотирьох вимірах:

- 1) впливу цивільного населення на процес переговорів;
- 2) впливу переговорного процесу на політичну поведінку цивільного населення;
- 3) впливу цивільного населення на перебіг імплементації мирних угод, їхнє надбання;

4) впливу наслідків укладених мирних угод на політичну поведінку цивільного населення (Haas et al., 2022).

Нещодавні дослідження підкреслюють ключову роль цивільного населення для успішності миротворчих процесів, особливо у демократичних суспільствах, де політичні еліти є більш інституційно чутливими до думки та політичної участі громадян (Debs & Goemans, 2010). Наявність суспільної поляризації може ускладнити або запобігти успішності процесу переговорів – промовистим з цієї точки зору є колумбійський кейс загальнонаціонального референдуму 2016 року щодо укладення мирної угоди між центральною владою та Революційними збройними силами Колумбії (FARC) (Mattes & Savun, 2010; Croco, 2011). У разі якщо мирна угода є укладеною, однак не користується широкою легітимністю та схваленням серед населення, істотно зростає ймовірність провалу імплементації таких угод (McNeon, 2004; Nilson, 2012). Відтак, пошук відповідей на тему предикаторів ставлення громадської думки до мирних угод становить цінність не лише для академічного середовища, але й для полісімейкерів загальнонаціонального та регіонального рівнів.

Попри центральність фактору громадян у миротворчих процесах, ця тема станом на сьогодні залишається недостатньо дослідженою. Значна кількість публікацій обґрунтовує тезу про те, що досвід війни позитивно впливає на збільшення соціальної активності громадян, проявів солідарності, волонтерства, рівень політичної участі (Bauer, 2016; Blatmann, 2009; Teigen, 2006). Однак ці зв'язки мають слабку передбачувальну цінність стосовно успішності миротворчого процесу: ефект підвищеної просоціальної поведінки може, зрештою, відноситися лише до членів колективної спільноти, з якою ідентифікує себе індивід. Цей ефект не заперечує одночасності наявності більш радикального ставлення до протилежної сторони військового конфлікту, що може виражатися у різних формах політичної участі – від конвенційних, таких як голосування на виборах/референдумах, до трансгресивних, як-то участь у суспільно-політичних рухах, спрямованих передусім на унеможливлення поступок військовому супернику (Bauer, 2016; Chambers & Kompstein, 2001).

Тож чому громадяни одних суспільств підтримують певні мирні угоди, а інших – ні? Дослідження останніх років продемонстрували, що такі змінні як попередні політичні переконання, цінності, дизайн мирної угоди, довіра до державних інституцій, індивідуальна поінформованість громадян мають статистично значущий ефект (Montoya & Tellez, 2020; Tellez, 2019b; Stein, 2015; Kertzer & Rathbun, 2015). Водночас більшість дослідників, що працюють з темою впливу громадської думки на переговорний мирний процес, ідентифікує в якості ключового предикатора пережитий досвід війни.

Характер зв'язку між досвідом війни, зокрема військового насилля, та підтримкою мирної угоди постає суперечним. У науковій літературі з цього приводу утворились дві течії: одна постулює тезу про те, що жертви військового насилля, спричиненого збройним конфліктом, радикалізуються у своєму ставленні до протилежної сторони, керуючись здебільшого емоціями помсти та бажанням відплати (Balcells, 2012; Berrebi & Klor, 2006; 2008; Hirsch-Hoefler et al., 2016) тоді як інша стверджує протилежний зв'язок – індивіди, що зазнали досвіду військового насилля та проживають на територіях прилеглих до зони бойових дій, з більшою готовністю виступатимуть за укладення мирних угод та якомога швидше припинення конфлікту і з цією метою більш готові підтримати певні поступки у межах таких угод (Tellez, 2019a; Fabbe et al., 2019). Ця суперечність висновків закладає підґрунтя та актуалізує необхідність подальших досліджень на тему предикаторів та механізмів формування ставлення представників цивільного населення до мирних угод, більш специфікованих у своєму відношенні до досліджуваних змінних.

Вагомим внеском у розв'язання цієї дилеми, на мою думку, вбачається рішення Х. Теллеза та А. Монтої про розрізнення між змінними пережитого досвіду військового насилля (conflict exposure) та ймовірністю зазнати шкоду внаслідок військового насилля (proximity). На його думку, індивіди, що зазнали досвіду фізичної шкоди безпосередньо себе або членів близького кола, справді з більшою ймовірністю опиратимуться політикам примирення, що, на їхню думку, несуть у собі певні поступки, та вимагатимуть натомість справедливої відплати. Водночас особи, що вбачають високим ризик зазнати шкоду внаслідок військових дій (переважно це індивіди, що постійно географічно проживають у зоні конфлікту), з більшою ймовірністю виступатимуть за якомога швидше припинення активної фази бойових дій через що можуть вдатись до вираження цієї позиції у вигляді публічної підтримки можливої мирної угоди (Montoya & Tellez 2020). Ця теза кореспондує з висновками дослідження Г. Креймана та Х. Масуло «Who Shot the Bullets? Exposure to Violence and Attitudes Toward Peace: Evidence from the 2016 Colombian Referendum», заснованими на кількісних даних результатів колумбійського референдуму 2016 року та якісницьких свідчень мешканців Колумбії, згідно яких нонкомбатанти, які проживають у зонах військового конфлікту, з більшою ймовірністю підтримуватимуть можливість укладення мирної угоди з міркувань прагнення безпеки за умови, що за столом переговорів буде присутня сторона, яка спроможна застосувати військове насилля у відповідній географічній локації¹ (Kreiman & Masullo, 2020).

¹ Тоді як референдум 2016 року стосувався виключно угоди між центральним урядом та FARC, громадянська війна в Колумбії охоплювала значно більшу кількість воюючих сторін, зокрема парамілітарні ультраправі групи, а також озброєні приватні армії великих землевласників та наркодилерів, що дислокувалися у сільській місцевості.

Поряд з цим, існує потреба додатково специфікувати поняття «досвід військового насилля» та спричинені ним наслідки, що відчуються цивільним населенням. Наявна деталізація визначення цих понять, на мою думку, є незадовільною, оскільки попри, на перший погляд, монолітність та однозначність цього терміну емпіричні випадки прояву цих явищ різняться за своєю інтенсивністю, вимірами та обсягом завданої індивіду шкоди.

Проблема надмірної агрегації стосується також і «миру» та «мирної угоди» як поняття та дослідницької змінної. Чимало авторів у своїх наукових публікаціях досліджують ставлення до мирної угоди в якості залежної змінної, при цьому аналізуючи відношення до ідеї миру загалом або ж конкретного договору з фіксованим набором умов. Попри наявність розуміння доречності таких опцій в окремих випадках (особливо коли наявні емпіричні дані не дозволяють вийти поза межі подібної агрегації, як-от у випадку аналізу результатів колумбійського референдуму 2016 року), вивчаючи ставлення цивільних громадян до укладення мирної угоди, слід зважати, що ті ж самі індивіди, які виступили з чіткою позицією щодо конкретного договору, потенційно можуть змінювати свою думку щодо варіанту укладення мирної угоди за можливості коригування окремих положень договору. Водночас наявні також й емпіричні докази того, що укладення мирної угоди та припинення військового конфлікту загалом може бути для цивільних громадян більш пріоритетною та популярною опцією, аніж окремі положення такої угоди (Tellez, 2019a; Matanock & Garbiras-Díaz, 2018). Ігнорування широти цих опцій, на мою думку, безумовно зашкоджує аналітичній цінності дослідницьких робіт на тему peace and conflict studies та потенціалу приросту наукового знання у відповідній сфері.

Визнаючи наявність певних, на перший погляд, переконливих варіантів відповідей на дослідницьке питання щодо предикаторів формування індивідуалізованих ставлень до мирних угод, підкріплених кількісними даними, слід констатувати обмежену кількість досліджень на цю тему, як й їхньої емпіричної бази з точки зору кількості кейсів та типів досліджуваних військових конфліктів. Емпіричною базою наявних досліджень факторів, що впливають на публічні ставлення до мирних угод та інших способів завершення військових конфліктів, є здебільшого окремі кейси чи-то порівняння досвіду кількох кейсів. Географія випадків охоплює Колумбію, Ізраїль, Палестину, Кіпр, Північну Ірландію, Гватемалу, Непал, причому у фокусі знаходяться здебільшого громадянські війни або інші типи внутрішньодержавних військових конфліктів, що є доволі обґрунтованим з точки зору домінуванням саме цього типу військового конфлікту серед всієї емпіричної вибірки війн після завершення Другої світової війни (Gates et al., 2016, p. 2), однак все ж таки незадовільним з точки зору широти

дослідницького погляду та розуміння миротворчих процесів у інших структурних контекстах.

З огляду на це, слід констатувати існування істотної прогалини у академічній літературі у частині реплікації висновків попередніх досліджень в умовах повномасштабних міждержавних конфліктів високого рівня інтенсивності. Наявність цієї прогалини, суперечності щодо природи зв'язку між досвідом війни та підтримкою мирних угод у академічній літературі, необхідність розширення емпіричної бази досліджень та глибшої специфікації досліджуваних змінних є головними викликами для подальших досліджень у цій галузі.

Усі вищезазначені обмеження академічної літератури та сам характер українського кейсу як певної «незвіданої території» для сучасних досліджень на тему публічних ставлень до способів завершення військових конфліктів – як географічно, так і сутнісно, – дають мені підстави припускати наявність змін у механізмах впливу досвіду війни на ставлення до ідеї мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року та пов'язаної із цим інтенсифікації ролі окремих середовищних чинників, що можуть впливати на міркування цивільних громадян.

Для того, аби дати відповіді на сформульовані вище запитання, я обрав пошуковий дизайн дослідження. З точки зору вдосконалення наявної бази досліджень, побудованих на опрацюванні надійних репрезентативних даних, це рішення виглядає малоконструктивним. Водночас ця робота переслідує іншу мету: побудову теорії, здатної сформулювати відповіді та рішення на вищезазначені «білі плями», а також запропонувати обґрунтовані теоретичні припущення, що можуть стати основою для гіпотез у подальших дослідженнях з дотриманням умови репрезентативності, проведення яких вимагає значної кількості матеріальних, часових, логістичних та пошукових ресурсів. Тож, попри відсутність певної точності, отриманої за допомогою статистичних методів аналізу даних, та можливості належної генералізації висновків, пошуковий дизайн видається кращим вибором з огляду на більшу широту дослідницького погляду – особливо коли у фокусі уваги знаходиться пояснення механізмів зв'язку між факторами. У своїй емпіричній основі це дослідження ґрунтуватиметься на зборі та аналізі оригінальних якісницьких даних, отриманих шляхом інтерв'ювання респондентів з відмінним досвідом війни та типом зазваної спричиненої війною шкоди. Аналітичним питанням цієї роботи є:

Як різні типи спричиненої війною шкоди впливають на ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року?

Водночас філософсько-методологічні засади підходу grounded theory, у межах якого здійснюється ця дослідницька робота, передбачають доцільність відмови від формулювання вузького дослідницького запитання, особливо якщо воно зосереджується довкола імпліцитної тези про наявність зв'язку між певними чинниками (Stern & Porr, 2017, р. 48). У цьому вбачається ризик завчасно упередженого ставлення дослідника до власного предмету дослідження та інтерпретації спостережених даних в умовах коли grounded theory абсолютизується індуктивний підхід, за якого «дослідницьке питання має поставати з даних», а відтак, бути за можливості якомога ширшим. Приймаючи у основі цю тезу та використовуючи запропоноване дослідницьке питання з метою належного врахування окресленої теоретичної прогалини, яка слугує базовим орієнтиром для проведення дослідження та формування пов'язаних із цим дослідницьких інструментів (наприклад, опитувальника), у межах цього дослідження я також виокремлюю наступне аналітичне підзапитання:

Які чинники можуть слугувати предикаторами готовності цивільних громадян підтримувати поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту?

Такий крок дозволить подолати обмеження та сформульовані творцями підходу grounded theory ризики «вузького дослідницького питання» і розширить поле фокусу дослідницької уваги при дослідженні особливостей формування індивідуальних ставлень цивільних громадян до укладення мирної угоди в умовах повномасштабної російсько-української війни після 24 лютого 2022 року.

АНАЛІТИЧНА РАМКА

Концептуалізація ключових понять

Як зазначалось вже раніше, при дослідженні ставлень цивільного населення до укладення мирних угод та визначення впливу ролі впливу при цьому військового насилля існує нагальна потреба у концептуалізації наслідків які цивільне населення відчуває внаслідок бойових дій. Попри те, що в наявній академічній літературі здебільшого вживається поняття «зазнавання досвіду військового насилля» (violence exposure), його аналітична цінність мені видається доволі обмеженою, оскільки почасти воно визначається як результат цілеспрямованих насильницьких акцій комбатантів по відношенню до цивільного населення. Водночас військове насилля та сам факт наявності військового конфлікту може здійснювати значно ширший та непрямий ефект на конкретного індивіда, зокрема матеріальний, психологічний тощо.

З огляду на це, у межах цього дослідження я послуговуватимусь поняттям **«досвід шкоди, спричиненої війною»**, яке я визначаю як *сукупність досвідів та негативних змін фізичних, психологічних та матеріальних станів індивіда в умовах та внаслідок військового конфлікту*. У той як це визначення охоплює безпосередньо прямі наслідки військового насилля, здійсненого з боку комбатантів, воно охоплює також й шкоду, що є побічним результатом початку та дії військового конфлікту. Пережитий цивільним мешканцем України досвід шкоди, спричиненої війною, у межах цієї роботи виступає незалежною змінною (X). Операціоналізуючи це поняття, я розкриваю його залежно від типу завданої індивіду внаслідок військового конфлікту та/або досвіду окупації шкоди:

- *Пряма фізична шкода* – зазнавання досвіду прямої загрози фізичному життю та здоров'ю, напряду спричиненого внаслідок акту військового насилля (виражається шляхом наявності тілесних ушкоджень, поранення, каліцтва, зґвалтування, смерті).
- *Непряма фізична шкода* – зазнавання досвіду прямої загрози фізичному життю та здоров'ю членами родини індивіда, його близькими особами (яких він сприймає саме у такій соціальній ролі), напряду спричиненого внаслідок акту військового насилля (виражається шляхом наявності тілесних ушкоджень, поранення, зґвалтування, смерті).
- *Опосередкована шкода* – зазнавання негативного впливу військового конфлікту на власний матеріальний та психологічний стан, наявність відчуття загрози потенційної прямої або непрямой фізичної шкоди (виражається у факті втрати майна, житла, роботи, істотного збідніння,

наявності психологічного стресу, депресивного стану тощо). Оскільки приміром досвід опосередкованої шкоди серед осіб, що пережили окупацію, та тих, хто проживає на віддалених від зони бойових дій територіях, є асиметричним, доцільно додатково розрізняти його на:

1. *досвід опосередкованої шкоди високого рівня інтенсивності* (за якого відчуття цього досвіду є постійним, а також наявна постійна високоїмовірна загроза того, що він переросте у досвід прямої або непрямой фізичної шкоди; яскравим прикладом цього може слугувати досвід перебування в окупації);

2. *досвід опосередкованої шкоди низького рівня інтенсивності* (загроза зазнавання досвіду прямої фізичної шкоди за таких умов є низькою; яскравим прикладом цього може слугувати ситуація з відключеннями світла або інфляцією споживчих цін на найбільш часто споживані продукти харчування на територіях, віддалених від зони бойових дій).

- *Відсутність шкоди* – індивід не відчуває / не ідентифікує істотних негативних змін у власному фізичному, матеріальному та психологічному стані, пов'язаних із впливом військового конфлікту.

Також на противагу традиційному у peace and conflict літературі розмежуванню осіб, що відносяться до цивільного населення, на тих, що живуть у межах і поза зонами військового конфлікту, більш доречним видається поділ цивільних мешканців залежно від пережитого ними контексту, що враховує наближеність до зони військових дій та зазнання досвіду окупації. Відповідно до цієї логіки я поділяю цивільних мешканців України на:

- 1) осіб, які знаходяться на окупованих територіях
- 2) осіб, які пережили досвід окупації;
- 3) осіб, які проживають у зоні бойових дій / «сірій зоні» ((території, що є «самим місцем протистояння» (McColl, 1969, p. 624), де контроль з боку будь-якою воюючої сторони є спірним (Kalyvas, 2006);
- 4) осіб, які проживають неподалік від зони бойових дій (на відстані до 100 км від зони активних бойових сутичок; які перебувають у стані великої ймовірності зіткнення з досвідом безпосередньо бойових дій та окупації);
- 5) осіб, які проживають на територіях віддалених від зони бойових дій (на відстані більше 100 км від зони активних бойових сутичок).

Кожному із зазначених контекстів характерний різний набір структурних умов, у межах яких може діяти індивід, та пріоритетних ризиків, зокрема й серед типів досвіду шкоди, спричиненого війною. Детальніша інформація щодо цього міститься у Таблиці 1.

Таблиця 1. Співвідношення контекстів, у яких знаходилися респонденти, та поширених типів шкоди, спричиненої війною	
<i>Поділ респондентів залежно від пережитого ними контексту у ході війни</i>	<i>Тип характерного досвіду шкоди, спричиненого війною (у низхідному порядку ризиків)</i>
Цивільні мешканці, що знаходяться на окупованих територіях	Опосередкована шкода високого рівня інтенсивності, пряма фізична шкода, непряма фізична шкода
Цивільні мешканці, що пережили досвід окупації	Опосередкована шкода високого рівня інтенсивності, пряма фізична шкода, непряма фізична шкода (більшість з цих досвідів є ретроспективними)
Цивільні мешканці, що проживають у зоні бойових дій / «сірій зоні»	Пряма фізична шкода, непряма фізична шкода, опосередкована шкода високого рівня інтенсивності
Цивільні мешканці, що проживають неподалік від зони бойових дій	Опосередкована шкода високого рівня інтенсивності
Цивільні мешканці, що проживають на територіях, віддалених від зони бойових дій	Опосередкована шкода низького рівня інтенсивності, відсутність шкоди, спричиненої війною

Таке розрізнення, на моє переконання, дозволяє краще нюансувати досвід переживання та відчуття наслідків війни з боку цивільного населення у ході військового конфлікту порівняно з розрізненнями наявними у поточній академічній літературі у сфері peace and conflict studies. Встановлення такого розмежування серед досліджуваних соціальних груп вбачається одним із найбільш важливих рішень з точки зору приросту наукового знання щодо особливостей формування ставлень цивільних громадян до укладення мирних угод та миротворчого процесу загалом та дозволить за рахунок цього подолати низку суперечностей, з якими наразі зустрічаються дослідники при опрацюванні емпіричних даних. Водночас слід підкреслити, що зазначені категорії цивільних мешканців не є просторово та темпорально сталими, а тому у силу зміни військової ситуації

на полі бою та життєвих обставин ймовірна мобільність та зміна у статусі окремих осіб. Яскравим прикладом простору, мешканці якого зазнали відповідних трансформацій, може слугувати місто Херсон, яке з лютого по жовтень 2022 року знаходилося у російській окупації, а станом на квітень 2023 року знаходиться у статусі території, що знаходиться неподалік від зони бойових дій, зазнаючи низки невибіркових артилерійських та ракетних обстрілів^{2 3 4}.

Попри те, що наразі існують вичерпні дослідження особливостей поведінки індивідів, що належать до окремих із зазначених соціальних груп (у цьому контексті, наприклад, доречно відзначити роль книги Станіса Каліваса «The Logic of Violence in Civil War» у вивченні механізмів поведінки цивільних мешканців, що живуть на територіях, охоплених дією військового конфлікту в умовах фрагментованого політичного суверенітету, та окупації), важливо також мати розуміння того наскільки ці досвіди (а відповідно й модули поведінки цивільних громадян) структурно відмінні у залежності від типів військових конфліктів. Більшість наявних досліджень у цій темі розглядають досвід внутрішньодержавних конфліктів, зокрема асиметричного характеру, у зв'язку з цим вони почасти набувають форм іррегулярної війни, за якої межі зони бойових дій нечіткі та розмиті. Натомість кейс російсько-української війни представляє собою яскравий приклад традиційного міждержавного військового конфлікту високого рівня інтенсивності із здебільшого визначеного лінією фронту, особливо після квітня 2022 року.

У контексті ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року у якості залежних змінних (Y) у межах цього дослідження я визначаю:

1. підтримку індивідом мирних переговорів у а) коротко-; (у межах найближчих 3 місяців); б) середньостроковій перспективі (до 4 років);
2. рівень підтримки індивідом поступливіцьких / радикальних стратегій завершення військового конфлікту, який визначається таким залежно від ступеню відхилення обраних респондентом опцій завершення військового конфлікту порівняно зі статусом-кво, що існував у політичних станах та відносинах між Україною та Російською Федерацією станом на 23 лютого 2022 року.

² https://hromadske.ua/posts/yaksho-lunaye-trivoga-u-nas-ye-40-sekund-abi-shovatisya-herson-cherez-misyac-pislya-deokupaciyi?gclid=CjwKCAjwitShBhA6EiwAq3RqA29Op03JqL8zunWHbHs6_RrrGOMIOoZ-C41rA0iL5h4U3L2pp_Y7axoCq3kQAvD_BwE

³ <https://suspijne.media/392300-u-hersoni-rosijski-okupanti-obstrilali-zupinku-e-zagibli-ta-poraneni/>

⁴ <https://www.slovoidilo.ua/2023/04/09/novyna/bezpeka/rosiany-dobu-vypustyly-po-xersonshyni-majzhe-500-snaryadiv-poczilyly-terytoriyu-zavodu>

Теоретична рамка дослідження

При обговоренні теоретичної рамки варто зазначити, що постулати обраної у межах цієї роботи методології grounded theory стверджують про доцільність відсутності усталеної теоретичної перспективи, адже припускається, що за таких умов дослідник замість того, аби спиратися у своїх висновках безпосередньо на отримані емпіричні дані, ризикує перетворитись у інструмент верифікації спостережених даних на відповідність вже усталеним в академічному середовищі теоріям та уявленням замість того, аби генерувати нове знання. Разом з тим, grounded theory у своїй широкій філософській основі вже спирається на базові постулати соціологічних течій прагматизму та соціального інтераціоналізму, які постулюють центральність ролі індивіда, його переконань та інтерпретацій соціальної реальності, які є динамічними і формуються внаслідок постійної соціальної комунікації та взаємодії (Stern & Porr, 2017, p. 28-30). Відтак теза про засадничу роль індивіда, його досвіду та його інтерпретацій реальності, у якій він знаходиться, є провідною і в межах цього дослідження.

Такий акцент на агентності є суголосним також із загальною теоретичною перспективою методологічного індивідуалізму, яка постулює визначальну важливість ролі індивіда у творенні соціальної дії на противагу структурам чи культурі. Відповідно до його положень, будь-які зміни на мезо- або на макрорівнях (наприклад, завершення військового конфлікту, успішність імплементації мирної угоди тощо) слід розглядати через призму сукупності індивідуальних дій соціальних акторів. Таке базове припущення на природу суспільних явищ гармоніює з щораз більшою увагою у сучасній науковій літературі на низхідних процесах та ролі громадян у миротворчих процесах і міжнародних відносин загалом, у межах продовження якої виконується й ця дослідницька робота.

Теоретичні припущення

У ході цього дослідження я формулюю наступні теоретичні очікування:

Теоретичне очікування 1. Особи, що пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю підтримуватимуть проведення мирних переговорів у коротко- або середньостроковій перспективі та виступатимуть за поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у зв'язку з міркуваннями забезпечення безпеки у коротко- або середньостроковій перспективі.

Теоретичне очікування 2. Особи, що пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за радикальні стратегії

завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями та вбачатимуть у таких діях найкращі довгострокові можливості забезпечення безпеки на території їхнього проживання (*альтернативне очікування*).

Теоретичне очікування 3. Особи, що знаходяться на віддалених територіях від зони бойових дій з більшою готовністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткотерміновій перспективі та з більшою ймовірністю виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ціннісними та політико-ідеологічними міркуваннями, конвенційними тезами домінантного соціального та медійного дискурсу.

Теоретичне очікування 4. Індивіди з більшою готовністю підтримуватимуть мирні переговори у короткостроковій перспективі та/або поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у разі якщо продовження або зростання ескалації військового конфлікту істотно загрожуватиме фізичною шкодою для них особисто або членів їхніх родин, близьких.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

Підхід «grounded theory»

Оскільки поставлене мною аналітичне питання стосується передусім пояснення механізмів впливу досвіду шкоди, спричиненої війною, на індивідуальні ставлення до проведення мирних переговорів та загалом опцій завершення військового конфлікту, у межах цієї роботи я спиратимусь на якісницький (*qualitative*) підхід та grounded theory – методологію розроблену американськими дослідниками А. Страуссом та Б. Глейзером у 1960-х роках, яка абсолютизує індуктивний підхід до формування наукового знання та передбачає процедури формування теорій у соціальних науках базуючись на зібраних якісницьких даних і т.з. «теоретичної вибірки» (яка, на відміну від репрезентативної, керується принципами релевантності). Особливості використання grounded theory, на думку дослідниці Ф. Стерн, можна узагальнити за допомогою чотирьох принципів, таких як:

- 1) відкриття нових соціальних явищ, прояснення «білих плям» у академічній літературі, а не верифікація усталених теорій;
- 2) генерування пояснень, що мають теоретичну значущість, а не лише опис спостережених даних;
- 3) довіра та відкритість до отриманих даних та можливих теоретичних несподіванок у процесі дослідження, а не підтасовування даних під вже усталені теорії;
- 4) проведення одночасного та постійного кодування, порівняння зібраних емпіричних даних, збору додаткових даних відповідно до теоретичної потреби (Stern & Porr, 2017).

Попри очевидні обмеження цих підходів, таких як неможливість генералізації висновків відповідних досліджень, надійність отриманих даних, ці інструменти мають значний потенціал у продукуванні теоретичних моделей, глибині пояснень механізмів та каузальних зв'язків між досліджуваними змінними, широті дослідницької оптики. В умовах обмеженої кількості наукової літератури, досліджених емпіричних кейсів та низьких матеріальних можливостей дослідника такий підхід вбачається особливо цінним на теперішньому етапі. Очікується, що висновки зазначеного якісницького дослідження зможуть слугувати в нагоді при розробці дизайну репрезентативного кількісного дослідження щодо впливу досвіду шкоди, спричиненого війною, на ставлення до мирних переговорів в умовах поточної російсько-української війни, яке змогло б верифікувати наявні теоретичні припущення.

Збір даних

Обраною генеральною сукупністю у межах цього дослідження є цивільні громадяни України, що:

- 1) пережили досвід російської окупації у 2022 році; (відповідна вибірка респондентів складала 10 осіб, що пережили досвід окупації у Київській, Чернігівській, Херсонській та Запорізькій областях);
- 2) проживають на території, віддаленій від зони бойових дій (на момент збору даних географія пошуку охоплювала мешканців Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської, Хмельницької, Тернопільської, Чернівецької, Вінницької областей) (відповідна вибірка респондентів склала 6 осіб, що проживали на території Чернівецької та Івано-Франківської областей).

Досліджувана вибірка респондентів формувалась за принципом т.з. «зручності» та теоретичної доцільності. З огляду на чутливість запитань, особливо в умовах невеликої часової дистанції від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну / завершення перебування в окупації на момент проведення інтерв'ю, вибірка формувалась за принципом «снігової кулі», за якого наступні респонденти визначаються після поради їхньої кандидатури спершу відібраними респондентами. Окрім полегшення пошуку респондентів в умовах чутливості теми дослідження та відсутності травматичного досвіду окупації, цей підхід дозволив також мінімізувати підозри з боку респондентів до дослідника, що істотно впливало на якість наданих відповідей.

Обраним методом збору даних є напівструктуровані глибинні інтерв'ю. Опитувальник (див. Додаток 1) передбачав низку відкритих, закритих та напівзакритих запитань, що спрямовані передусім на визначення типу пережитого респондентом досвіду шкоди, завданої війною, ставлення респондентів до укладення мирної угоди у коротко- та середньостроковій перспективі, а також окремих положень потенційної угоди. Окрім цього, опитувальник містив низку запитань спрямованих на визначення загального рівня радикалізації респондента у питаннях способів ведення війни з Російською Федерацією, наявності або відсутності спричинених війною трансформацій у індивідуальних культурних та політичних преференціях, споживання медіа, релігійній ідентичності, соціально-економічного становища тощо.

Операціоналізація ключових змінних

Відповідно до запропонованого визначення досвіду шкоди, спричиненої війною, операціоналізація цього поняття повинна передбачати фіксування конкретних змін у фізичних, матеріальних та психологічних (які

на протипагу двом попереднім складніше ідентифікувати) станах індивіда в умовах та внаслідок військового конфлікту, тобто доволі визначеного та обмеженого в часі періоду. З цією метою опитувальник передбачає низку запитань для ідентифікації різних типів досвіду шкоди, спричиненої війною, представлених у Таблиці 2.

Таблиця 2. Перелік запитань опитувальника для визначення типу пережитого респондентом досвіду шкоди війни, спричиненої війною		
Номер запитання	Запитання	Тип досвіду шкоди, спричиненої війною
11	<i>Чи зазнали Ви або члени Вашої родини внаслідок військових дій або окупації певної фізичної шкоди (поранення, каліцтво, зґвалтування, смерть)?</i> <i>Так</i> <i>Ні</i>	Пряма, непряма фізична шкода
17	<i>Чи є у Вас родичі, які наразі служать в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і які, на Вашу думку, знаходяться у зоні ризику?</i> <i>Так</i> <i>Ні</i>	Ризик зазнання досвіду непрямой фізичної шкоди
19	<i>Чи є у Вас родичі або близькі друзі які виступають на проукраїнських мітингах на окупованій території?</i> <i>Так</i> <i>Ні</i>	
41	<i>Чи є у Вас родичі або близькі друзі, які наразі проживають на непідконтрольних територіях Криму?</i>	
43	<i>Чи є у Вас родичі або близькі друзі, які наразі проживають на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей?</i>	
8	<i>Які емоції Ви наразі загалом відчуваєте?</i>	Опосередкована
10	<i>Як сильно змінився Ваш звичний спосіб життя після початку війни? Поясніть чому</i> • <i>Суттєво змінився в кращий бік</i>	шкода високого та низького рівня інтенсивності

	<ul style="list-style-type: none"> • Дещо змінився в крацій бiк • Не змінився • Дещо змінився в гірший бiк • Суттєво змінився в гірший бiк 	
12	<p><i>Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити своє житло?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
13	<p><i>Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити своє майно (враховує усе, крім житла, в якому Ви постійно мешкаєте)?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
14	<p><i>Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити роботу?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
15	<p><i>Чи є у Вас друзі, знайомі або сусіди, які загинули або зазнали важких поранень, гвалтування під час військових дій/окупації?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
16	<p><i>Чи є у Вас друзі, знайомі або сусіди, які втратили свій дім, роботу, добробут, були змушені виїхати внаслідок бойових дій/окупації?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
19	<p><i>Чи є у Вас родичі або близькі друзі які виступають на проукраїнських мітингах на окупованій території?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
18	<p><i>Чи є у Вас близькі друзі, які наразі служать в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і, на Вашу думку, знаходяться у зоні ризику?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
20	<p><i>Чи були Ви свідком агресії з боку російських військових у межах цієї війни (вбивства,</i></p>	

	<p><i>грабування, гвалтування, нанесення іншої фізичної шкоди, взяття в полон)?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
21	<p><i>Чи є Ви переселеною особою внаслідок бойових дій або окупації в межах цієї війни (після 24 лютого 2022 року)?</i></p> <p><i>Так</i> <i>Ні</i></p>	
58	<p><i>До якої категорії Ви зараховували себе за рівнем доходу напередодні повномасштабної війни? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Злиденні</i> • <i>Бідні</i> • <i>Трохи нижче середніх</i> • <i>Середні за доходом</i> • <i>Трохи вище середніх за доходом</i> • <i>Заможні</i> • <i>Багаті</i> 	
59	<p><i>До якої категорії Ви зараховували себе за рівнем доходу зараз? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Злиденні</i> • <i>Бідні</i> • <i>Трохи нижче середніх</i> • <i>Середні за доходом</i> • <i>Трохи вище середніх за доходом</i> • <i>Заможні</i> • <i>Багаті</i> 	
60	<p><i>Чи є у Вас наразі постійне джерело доходу (заробітна плата, пенсія, стипендія тощо)? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Так</i> • <i>Ні</i> 	
61	<p><i>Як Ви оцінювали рівень своїх доходів до повномасштабної війни? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Добрий (є можливість зробити заощадження)</i> • <i>Середній (доходів вистачає на все, що потрібно для нормального життя, крім заощаджень)</i> • <i>Поганий (доходів вистачає тільки на найнеобхідніше)</i> • <i>Дуже поганий (доходів не вистачає навіть на найнеобхідніше)</i> 	

62	<p><i>Як Ви оцінюєте рівень своїх доходів зараз? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>Добрий (є можливість зробити заощадження)</i> ● <i>Середній (доходів вистачає на все, що потрібно для нормального життя, крім заощаджень)</i> ● <i>Поганий (доходів вистачає тільки на найнеобхідніше)</i> ● <i>Дуже поганий (доходів не вистачає навіть на найнеобхідніше)</i> 	
63	<p><i>Скільки у середньому становили Ваші видатки у місяць напередодні війни? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>до 2 тис. грн</i> ● <i>2-4 тис. грн</i> ● <i>4-7 тис. грн</i> ● <i>7-10 тис. грн</i> ● <i>10-20 тис. грн</i> ● <i>20-30 тис. грн</i> ● <i>Більше 30 тис. грн</i> 	
64	<p><i>Скільки у середньому становлять Ваші видатки у місяць наразі? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>до 2 тис. грн</i> ● <i>2-4 тис. грн</i> ● <i>4-7 тис. грн</i> ● <i>7-10 тис. грн</i> ● <i>10-20 тис. грн</i> ● <i>20-30 тис. грн</i> ● <i>Більше 30 тис. грн</i> 	
65	<p><i>Скільки у середньому становили Ваші доходи у місяць напередодні війни? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>до 2 тис. грн</i> ● <i>2-4 тис. грн</i> ● <i>4-7 тис. грн</i> ● <i>7-10 тис. грн</i> ● <i>10-20 тис. грн</i> ● <i>20-30 тис. грн</i> ● <i>Більше 30 тис. грн</i> 	
66	<p><i>Скільки у середньому становлять Ваші доходи у місяць наразі? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>до 2 тис. грн</i> ● <i>2-4 тис. грн</i> 	

	<ul style="list-style-type: none"> • 4-7 тис. грн • 7-10 тис. грн • 10-20 тис. грн • 20-30 тис. грн • Більше 30 тис. грн 	
	<i>Визначається шляхом відповідей на запитання № 8, 10-14, 14, 16-21, 41, 43, 58-66</i>	Відсутність досвіду шкоди, спричиненої війною

Примітка: створено на основі матеріалів опитувальника (див. Додаток 1)

Підтримка ідеї мирних переговорів ідентифіковувалася на основі відповідей респондента на запитання опитувальника, представлені у Таблиці 3.

Таблиця 3. Перелік запитань опитувальника для визначення підтримки респондентом ідеї проведення мирних переговорів		
Номер запитання	Запитання	Коментар
24	<p><i>Як Ви вважаєте чи потрібно на даному етапі війни укласти мирну угоду з Російською Федерацією? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Так, мирна угода потрібна найближчим часом, аби якомога швидше припинити бойові дії та людські жертви</i> • <i>Мирна угода на даному етапі є непотрібною. Україні потрібно дочікуватись зміни політичного керівництва у Росії, аби в майбутньому вести перемовини з більш вигідних позицій</i> • <i>Мирна угода на даному етапі є непотрібною, тимчасово окуповані території необхідно повертати військовим шляхом. Домовлятися з Росією можливо лише маючи більш сильні позиції, зокрема після відновлення контролю України над всім державним кордоном</i> • <i>Мирна угода є непотрібною. З Росією неможливо вести перемовини, її потрібно знищити</i> 	<p>Обрання респондентом опції «Так, мирна угода потрібна найближчим часом, аби якомога швидше припинити бойові дії та людські жертви» фіксувалось як показник підтримки індивідом мирних переговорів у короткостроковій перспективі.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> ● Важко відповісти 	
25	<p>Наразі Україна проводить з Російською Федерацією перемовини стосовно можливого мирного договору та припинення війни. Вони тривають вже з початку березня, делегації кілька разів встигли зустрітись, озвучувались навіть конкретні можливі положення цієї угоди. Очікується, що за результатами домовленостей делегації стане можливою зустріч Володимира Зеленського та Владіміра Путіна. Як Ви гадаєте, який загалом результат матимуть ці перемовини? (оберіть один варіант)</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Призведуть до конкретного результату та завершення війни ● Ці перемовини є формою відволікання уваги, водночас варто продовжувати діалог ● Не принесуть жодних істотних результатів ● Важко відповісти 	Обрання респондентом опцій «Призведуть до конкретного результату» та «Ці перемовини є формою відволікання уваги, водночас варто продовжувати діалог» фіксувались як показник підтримки індивідом мирних переговорів у короткостроковій перспективі.
29	<p>Як Ви ставитеся до можливості прямих перемовин з керівництвом т.з. «ДНР», «ЛНР» стосовно майбутнього окупованих територій Донецької та Луганської областей?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Повністю підтримую ● Підтримую, оскільки розумію, що це вимушений крок ● Не підтримую ● Важко відповісти 	Обрання респондентом опцій «Повністю підтримую» та «Підтримую, оскільки розумію, що це вимушений крок» фіксувались як показник підтримки індивідом мирних переговорів у короткостроковій та середньостроковій перспективі.
32	<p>Уявімо, що українська армія у ході цієї війни поверне під контроль держави території, що контролювалися Україною до початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року і вийде на кордони непідконтрольних територій Криму, Донецької та Луганської областей? Що в такому разі слід робити? (оберіть один варіант)</p>	Обрання респондентом опцій «Намагатись домовитись з РФ та/або т.з. «ДНР», «ЛНР» про їхнє повернення під контроль України» фіксувались як показник підтримки індивідом мирних переговорів у середньостроковій перспективі.

	<ul style="list-style-type: none"> • Застосувати військовий сценарій, аби якомога швидше повернути ці території • Стабілізувати лінію фронту, заморозити конфлікт на невизначений час • Намагатись домовитись з РФ та/або т.з. “ДНР”, “ЛНР” про їхнє повернення під контроль України • Відмовитись від ідеї повернення контролю над цими територіями 	
--	--	--

Примітка: створено на основі матеріалів опитувальника (див. Додаток 1)

Під час фіксування відповідей респондентів на ці запитання важливим з точки зору принципів розвідувального дослідження було врахування озвучених ними інтенцій або аргументації, що пояснює їхній вибір. Певна частина респондентів, яка обрала опції на підтримку мирних переговорів, вбачала їхню цінність вже у самому їхньому проведенні як способі припинення бойових дій та повернення до довоєнної нормальності. Водночас інша частина респондентів обирала ці опції керуючись виключно інструментальними міркуваннями. Переговорний процес з їхньої точки не поставав цінністю апріорі, а натомість слугував одним із способів досягнення альтернативних цілей, більше спрямованих на військову перемогу у зазначеній війні – як-то спроби повернення окупованих територій, способу відтягнути час для посилення спроможностей української армії, репутаційного заходу, що здійснюється виключно задля демонстрування російським громадянам та міжнародній спільноті, що Україна зі свого боку докладає зусилля для мирного врегулювання та закінчення війни дипломатичним шляхом, тощо. У можливості отримання даних про мотивації респондентів при виборі тієї чи іншої опції полягає одна із найбільших переваг якісницького та обраного способу напівструктурованих глибинних інтерв'ю порівняно із виключно кількісницькою методологією збору та аналізу даних.

Як зазначалося вже раніше, рівень підтримки індивідом поступливіцьких / радикальних стратегій завершення військового конфлікту, визначається таким залежно від ступеню відхилення обраних респондентом опцій завершення військового конфлікту порівняно зі статусом-кво, що існував у політичних станах та відносинах між Україною та Російською Федерацією станом на 23 лютого 2022 року. Вибір саме такої точки відліку, а не умовно ситуації станом на початок 2014 року обґрунтовується міркуваннями реалістичності досяжності такого стану речей, які були поширені у лютому-травні 2022 року серед української

переговорної команди, політичного керівництва України, а також значної частини західних експертів^{5 6 7}. Як зізнавався у інтерв'ю засобам масової інформації Президент України Володимир Зеленський у березні та травні 2022 року, перемогою України з точки зору контролю над територіями в його уявленні було повернення до лінії 23 лютого 2022 року. Сценарій щодо військового повернення решти окупованих територій вважався ним дороговартісним з точки зору потенційних людських втрат, які це може за собою нести: «Я думаю, хоч би який апетит був у різних верств нашого населення, я думаю, що найцінніше – зберегти більше людей, військових. Це наша цінність і скарб, як показали результати цього вторгнення... Не треба бути дуже жадібними щодо цього, хоча це не зовсім справедливо. Справедливо – це коли ми заберемо все... Але є земля, де вони зайшли й окупували, а є земля, де вони вже вкопувалися, глибоко на деяких територіях». Окрім цього, станом на той період реалізація військового сценарію повернення окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей вбачалася ризиковою з точки зору збереження спроможностей української армії, про що свідчить цитата В. Зеленського під час інтерв'ю українським ЗМІ 5 квітня 2023 року: «Нашій державі потрібна міцна армія. І якщо ми хочемо найпотужніших, найдосвідченіших людей втратити через те, що «я зараз хочу», ми повинні зрозуміти, що до нас повернуться (російські сили – ред.), і вже не за два-три роки, а того ж місяця. Всі військові про це знають і про це думають. Це дуже серйозна історія»⁸. Відповідні міркування лягли в основу того, що вважати мірилом поступливіцьких або ж радикальних стратегій завершення українсько-російської війни після 24 лютого 2022 року у межах цього дослідження. Детальніше про це – в таблицях 4 і 5.

Таблиця 4. Перелік запитань опитувальника для визначення підтримки респондентом радикальних / поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту

Номер запитання	Запитання	Коментар
	<p><i>Як Ви вважаєте чи потрібно на даному етапі війни укласти мирну угоду з Російською Федерацією? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Так, мирна угода потрібна найближчим часом, аби якомога 	<p>Обрання респондентом опції «Так, мирна угода потрібна найближчим часом, аби якомога швидше припинити бойові дії та людські жертви»</p>

⁵ <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-viyna-peremoha/31787133.html>

⁶ <https://ua.interfax.com.ua/news/general/833816.html>

⁷ <https://foreignpolicy.com/2023/03/30/ukraine-russia-war-west-nato-victory-support/>

⁸ <https://www.president.gov.ua/news/rozvyazannya-pitan-donbasu-ta-krimu-vijskovim-shlyahom-kosht-74109>

	<p><i>швидше припинити бойові дії та людські жертви</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Мирна угода на даному етапі є непотрібною. Україні потрібно дочікуватись зміни політичного керівництва у Росії, аби в майбутньому вести перемовини з більш вигідних позицій</i> • <i>Мирна угода на даному етапі є непотрібною, тимчасово окуповані території необхідно повертати військовим шляхом. Домовлятися з Росією можливо лише маючи більш сильні позиції, зокрема після відновлення контролю України над всім державним кордоном</i> • <i>Мирна угода є непотрібною. З Росією неможливо вести перемовини, її потрібно знищити</i> • <i>Важко відповісти</i> 	<p>фіксувались як показник підтримки індивідом поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту. Обрання респондентом опцій, що відмовлялись від укладення мирної угоди фіксувались як показник підтримки індивідом радикальних стратегій завершення військового конфлікту.</p>
	<p><i>Уявімо, що українська армія у ході цієї війни поверне під контроль держави території, що контролювалися Україною до початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року і вийде на кордони непідконтрольних територій Криму, Донецької та Луганської областей? Що в такому разі слід робити? (оберіть один варіант)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Застосувати військовий сценарій, аби якомога швидше повернути ці території</i> • <i>Стабілізувати лінію фронту, заморозити конфлікт на невизначений час</i> • <i>Намагатись домовитись з РФ та/або т.з. "ДНР", "ЛНР" про їхнє повернення під контроль України</i> • <i>Відмовитись від ідеї повернення контролю над цими територіями</i> 	<p>Обрання респондентом опцій «Намагатись домовитись з РФ та/або т.з. «ДНР», «ЛНР» про їхнє повернення під контроль України» та «Відмовитись від ідеї повернення контролю над цими територіями» фіксувались як показник підтримки індивідом поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту.</p> <p>Обрання респондентом опції «Стабілізувати лінію фронту, заморозити конфлікт на невизначений час» фіксувались як нейтральна позиція індивіда, оскільки вона найбільше відповідала попередньому статусу-кво, що існував до початку повномасштабного вторгнення.</p> <p>Обрання респондентом опції «Застосувати військовий сценарій, аби</p>

		<i>якомога швидше повернути ці території» фіксувався як показник підтримки радикальних стратегій завершення військового конфлікту.</i>
21	<p>Оберіть серед нижчезазначених варіантів потенційної мирної угоди України з Росією найближчим часом лише неприйнятні варіанти, тобто ті, які Ви не будете готові сприйняти (можна обрати декілька варіантів)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) російська мова проголошується другою державною/регіональною; 2) Україна відмовляється від претензій на Крим та Донецьку, Луганську області; 3) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від курсу на вступ у НАТО; 4) обмеження кількості української армії та типів озброєнь, які вона може використовувати, припинення спільних військових навчань з іншими державами; 5) Росія надає юридичні гарантії щодо ненападу на Україну • Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна висловлює готовність йти на прямі переговори з керівництвом т.з. "ДНР"/"ЛНР" стосовно майбутнього Донбасу; 3) Україна визнає Крим російською територією • Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна готова вирішувати питання майбутнього Донбасу та Криму шляхом проведення референдумів за участі міжнародних спостерігачів та осіб, які станом на 	<p>Обрання респондентом опцій «Усе є неприйнятним», «Мирна угода з Російською Федерацією є непотрібною» фіксувались як показник підтримки індивідом нейтральних / радикальних опцій завершення військового конфлікту.</p> <p>Обрання респондентом решти опцій фіксувались як показник підтримки індивідом поступливіцьких опцій завершення військового конфлікту.</p>

	<p>початок 2014 року мали місцеву прописку;</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна проводить прямі переговори з керівництвом т.з. “ДНР/ЛНР” стосовно майбутнього Донбасу; 3) питання стосовно статусу та майбутнього Криму відкладається на найближчі 5, 10, 15 років; ● Мирна угода з РФ найближчим часом: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) питання стосовно вирішення статусу та майбутнього Криму і Донбасу відкладається на найближчі 5, 10, 15 років ● Усе є неприйнятним ● Мирна угода з Російською Федерацією є непотрібною. 	
	<p>Оберіть на які поступки Ви готові піти, аби завершити війну з Російською Федерацією (можна обирати скільки завгодно варіантів)?</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Визнати Крим російською територією; ● Визнати незалежність т.з. “Донецької народної республіки”; ● Визнати незалежність т.з. “Луганської народної республіки”; ● Піти на прямі переговори з керівництвом т.з. “Донецької народної республіки” та “Луганської народної республіки” стосовно майбутнього Донбасу; ● Уможливити проведення референдуму стосовно проголошення незалежності т.з. “Херсонської народної республіки”; ● Уможливити проведення референдуму в Криму стосовно його належності до України/Росії; ● Уможливити проведення референдуму в Донецькій та Луганській областях стосовно їхньої майбутньої належності 	<p>Обрання респондентом опцій, <i>«Не готовий йти на будь-які поступки»</i> фіксувались як показник підтримки індивідом нейтральних / радикальних опцій завершення військового конфлікту.</p> <p>Обрання респондентом решти опцій фіксувались як показник підтримки індивідом поступливіцьких опцій завершення військового конфлікту.</p>

	<p>до України, т.з. “ДНР”/”ЛНР”, Російської Федерації</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Відмовитися від територій Півдня України, що наразі контролюються російською армією; ● Зміна політичного керівництва України (Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради України); ● Співпрацювати у пошуку та засудженні осіб, що на думку Російської Федерації, здійснили військові злочини з українського боку та є винними у кровопролитті на Донбасі; ● Запровадити повну амністію для осіб, що брали участь у збройній боротьбі з Україною на боці сепаратистів/Російської Федерації; ● Запровадити повну амністію для осіб, що працювали у органах влади т. з. “ДНР”/“ЛНР” ● Надати територіям Донецької та Луганської областей “особливого статусу” (означає збільшення рівня автономії місцевої влади, надання їй можливості ветоувати рішення центральної влади, самостійно встановлювати ширші зв'язки з іншими державами); ● Надати російській мові статус регіональної мови в Україні (передбачає надання дозволу на її використання в роботі органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади, на рівні з українською вивчатиметься у закладах освіти, вільно використовується у медіа, книгодрукуванні, культурі, рекламі тощо); ● Надати російській мові статус другої державної мови в Україні; ● Внесення змін в українське законодавство, які покращать можливості вивчення та використання російської мови у сфері освіти, медіа, науці, телебачення та радіомовлення, кіно, театрі тощо. ● Відмовитися від перспективи членства України в НАТО; 	
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ● Відмовитися від співпраці України з НАТО в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо; ● Відмовитися від співпраці з окремими країнами в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо; ● Відмовитися від членства України в ЄС; ● Обмежити чисельність української армії та типи озброєнь, якими вона може користуватися; ● Просувати скасування окремих санкцій проти Російської Федерації; ● Просувати скасування усіх санкцій проти Російської Федерації; ● Перетворення України у союзу державу до Російської Федерації та Білорусі; ● Не готовий йти на будь-які поступки. 	
--	--	--

Примітка: створено на основі матеріалів опитувальника (див. Додаток 1)

Запропоновані у межах опитувальника поступки можна згрупувати відповідно до розподілу, представленого у Таблиці 5.

Таблиця 5. Поступки у межах російсько-української війни, запропоновані у опитувальнику	
Групи поступок	Положення
У частині територіальної цілісності України	<ul style="list-style-type: none"> ● Визнати Крим російською територією ● Визнати незалежність т.з. “Донецької народної республіки” ● Визнати незалежність т.з. “Луганської народної республіки” ● Відмовитися від територій Півдня України, що наразі контролюються російською армією
У частині дипломатичного врегулювання військового конфлікту	<ul style="list-style-type: none"> ● Піти на прямі переговори з керівництвом т.з. “Донецької народної республіки” та “Луганської народної республіки” стосовно майбутнього Донбасу ● Уможливити проведення референдуму стосовно проголошення незалежності т.з. “Херсонської народної республіки”

	<ul style="list-style-type: none"> ● Уможливити проведення референдуму в Криму стосовно його належності до України/Росії ● Уможливити проведення референдуму в Донецькій та Луганській областях стосовно їхньої майбутньої належності до України, т.з. “ДНР”/”ЛНР”, Російської Федерації ● Питання стосовно статусу та майбутнього Криму відкладається на найближчі 5, 10, 15 років ● Питання стосовно статусу та майбутнього окупованих територій Донецької та Луганської областей відкладається на найближчі 5, 10, 15 років ● Просувати скасування окремих санкцій проти Російської Федерації; ● Просувати скасування усіх санкцій проти Російської Федерації
У сфері безпекових питань	<ul style="list-style-type: none"> ● Відмовитися від перспективи членства України в НАТО ● Відмовитися від співпраці України з НАТО в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо ● Відмовитися від співпраці з окремими країнами в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо ● Обмежити чисельність української армії та типи озброєнь, якими вона може користуватися
У частині зовнішньополітичного курсу України	<ul style="list-style-type: none"> ● Відмовитися від перспективи членства України в ЄС ● Відмовитися від перспективи членства України в НАТО ● Перетворення України у союзну державу до Російської Федерації та Білорусі
У частині питань правосуддя	<ul style="list-style-type: none"> ● Співпрацювати у пошуку та засудженні осіб, що на думку Російської Федерації, здійснили військові злочини з українського боку та є винними у кровопролитті на Донбасі ● Запровадити повну амністію для осіб, що брали участь у збройній боротьбі з Україною на боці сепаратистів/Російської Федерації;

	<ul style="list-style-type: none"> • Запровадити повну амністію для осіб, що працювали у органах влади т. з. “ДНР”/“ЛНР”
У частині внутрішньополітичних питань	<ul style="list-style-type: none"> • Надати територіям Донецької та Луганської областей “особливого статусу” (означає збільшення рівня автономії місцевої влади, надання їй можливості ветувати рішення центральної влади, самостійно встановлювати ширші зв'язки з іншими державами) • Зміна політичного керівництва України (Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради України);
У частині ідентичнісних питань	<ul style="list-style-type: none"> • Надати російській мові статус регіональної мови в Україні (передбачає надання дозволу на її використання в роботі органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади, на рівні з українською вивчатиметься у закладах освіти, вільно використовується у медіа, книгодрукуванні, культурі, рекламі тощо) • Надати російській мові статус другої державної мови в Україні • Внесення змін в українське законодавство, які покращать можливості вивчення та використання російської мови у сфері освіти, медіа, науці, телебачення та радіомовлення, кіно, театрі тощо

Примітка: створено на основі матеріалів опитувальника (див. Додаток 1)

Важливо зазначити, що у межах цього дослідження під індивідами, які висловили підтримку поступливіцьким стратегіям завершення військового конфлікту, вважатимуться лише ті респонденти, які на додачу до висловлення готовності підтримати певні поступки з боку України виступили за підтримку ідеї проведення мирних переговорів у коротко- або середньостроковій перспективі з метою завершення військового конфлікту, а не в інструментальних цілях.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основним джерелом даних, що аналізувалися у межах цього дослідження є глибинні напівструктуровані інтерв'ю, зібрані з 10 особами, що зазнали досвіду російської окупації після 24 лютого 2022 року (зокрема у Київській, Чернігівській, Херсонській та Запорізькій областях) та 6 особами, що проживали на віддалених територіях від зони бойових дій, зокрема у м. Чернівці та Івано-Франківськ. Збір цих інтерв'ю проводився з квітня по серпень 2022 року, тобто у період після відступу російських військ з тимчасово окупованих територій північних областей України на початку квітня 2022 року до початку контрнаступальних військових операцій Збройних сил України у Херсонській та Харківській областях, який характеризується переважанням російської ініціативи на театрі бойових дій. З 16 інтерв'ю 5 зібрано у форматі онлайн, 11 – офлайн, зокрема у м. Буча (Київська область), с. Андріївка (Київська область), м. Чернівці (Чернівецька область).

Оскільки значна частина інтерв'ю з особами, що пережили досвід російської окупації, проводилась у квітні – на початку червня 2022 року, можливість обговорення цього досвіду поставала чутливим питанням для потенційних респондентів. Відсутність переконливої інституційної афіліації інтерв'юера та попереднього персонального контакту респондента з інтерв'юером ускладнювали можливості отримання згоди на проведення інтерв'ю, зокрема на теми, що розглядаються у межах цього дослідження. Після кількох невдалих спроб пошуку респондентів через загальнодоступні джерела інформації, зокрема локальні групи мешканців окупованих у лютому-березні 2022 року населених пунктів Київської області у соціальній мережі Facebook, було обрано рішення щодо пошуку респондентів за допомогою методу т. з. «снігової кулі». Цей підхід передбачає початковий вибір респондентів за принципом «зручності» тоді як подальший відбір респондентів здійснюється з числа кандидатів, запропонованих першими респондентами. Застосування цього методу дозволило мінімізувати проблему відсутності попереднього знайомства респондента з інтерв'юером та частково вирішити питання отримання доступу до носіїв даних, що цікавили мене у межах проведення цього дослідження.

На основі отриманого емпіричного матеріалу проведено етапи кодування, передбачені у межах підходу grounded theory – 1) субстантивного, яке передбачає наявність відкритого/первинного (прикріплення ярликів до спостережених у межах транскриптів інтерв'ю феноменів) та селективного (передбачає формування категорій, які концептуально об'єднують визначені коди на етапі відкритого/первинного кодування) кодувань; 2) теоретичного кодування, яке, за версією Б. Глейзера, концептуалізує співвідношення між різними субстантивними кодами і у такий спосіб допомагає визначити

структуру взаємовідносин між концептами у межах теорії. Кодування даних інтерв'ю здійснювалось за допомогою програмного забезпечення MAXQDA (кодувальна схема міститься у Додатку 3).

Аналіз отриманих емпіричних оригінальних даних дозволив отримати такі результати.

«Identity-seekers» та «security-seekers»

Одним з найбільш очевидних спостережень за результатами опрацьованих даних є конвенційність поглядів та оцінок опитаних респондентів на питання, що стосуються завершення війни та ставлення до Російської Федерації. Так, усі 16 респондентів повідомили про наявність дуже поганого ставлення або погіршення ставлення до Росії після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, яке в цілому характеризується тенденцією до погіршення після анексії Криму та початку військового конфлікту на Сході України у 2014 році, як це продемонстровано на Графіку 1, створеному за допомогою програмного забезпечення MS Excel.

Графік 1. Розподіл відповідей респондентів на запитання "Яке у Вас ставлення до Росії?"

15 із 16 респондентів продемонстрували недовіру до Російської Федерації як до надійного переговорника, висловивши переконання у тому, що Росія у разі укладення мирної угоди з Україною не буде дотримуватись її положень. При цьому усі респонденти висловили переконання у надійності України як переговорної сторони, зазначивши що Україна навіть у разі покращення ситуації із спроможностями армії буде дотримуватись умов

укладеної мирної угоди або ж буде дотримуватись у разі якщо Росія дотримуватиметься також.

Спільним місцем є також і позитивні очікування щодо результату завершення військового конфлікту. Так, 15 з 16 респондентів висловили переконання у тому, що поточна російсько-українська війна закінчиться перемогою України, ще один респондент висловив переконання у тому, що військовий конфлікт закінчиться домовленостями з умовою втратою частини територій України. При цьому, для 11 респондентів сприймають перемогу України з точки зору контролю над територією, як відновлення територіальної цілісності України у кордонах 1991 року, для 4 респондентів – таким порогом буде відновлення контролю над територіями, контрольованими Україною станом на 23 лютого 2023 року, для 1 респондента перемогою вважатиметься відновлення контролю України над всіма територіями у межах кордонів 1991 року окрім Кримського півострова.

Попри це, як показали дані, радикалізація ставлення до Російської Федерації та переконаність в успіху України у межах поточної війни не обов'язково є тотожною обраним респондентам опціям завершення військового конфлікту. З 16 респондентів 5 підтримали поступливіцькі стратегії завершення російсько-української війни, тобто виступили за проведення мирних переговорів у коротко- або середньостроковій перспективі та у межах цих переговорів висловили готовність підтримати певні поступки з боку України. Попри висловлені теоретичні припущення щодо значення географії місцезнаходження респондента, особи, які підтримали поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту, містяться як серед осіб, що пережили досвід окупації, так і серед осіб, що проживають на віддаленій від зони бойових дій території. Ідентична ситуація спостерігається і у випадку наявності ризику прямої або непрямой фізичної шкоди для респондента або його родичів, близьких осіб.

Отже, чому, попри наявність радикалізованого ставлення та недовіри до надійності Російської Федерації як переговорника, одні особи, які пережили досвід опосередкованої шкоди та відсутності шкоди, а також відчують ризики зазнання прямої або непрямой фізичної шкоди, підтримують проведення мирних переговорів та поступливіцькі стратегії завершення війни тоді як інші, будучи індивідами, що мають в цілому схожий набір характеристик, навпаки виступають проти проведення мирних переговорів та за радикальні стратегії завершення війни? Відповідь, на мою думку, криється у тому, що почасти ігнорувалося у науковій літературі і випало з фокусу при формулюванні теоретичних очікувань у межах цього дослідження, а саме – характеристик та якостей притаманних самим респондентам. Базуючись на основі даних зібраних інтерв'ю, я виділяю дві групи респондентів – «security-seekers» та «identity-seekers».

Під **«security-seekers»** я ідентифікую осіб, які при своїй поведінці та діях виходять передусім з пріоритетів питань особистої безпеки, безпеки рідних та близьких осіб та раціонального *self-interest*. Здебільшого ці індивіди ідентифікують себе з певною політичною спільнотою, а також можуть публічно поділяти атрибувані їй цінності та погляди, однак в умовах кризових ситуацій, за яких зростає загроза прямої та непрямой фізичної, опосередкованої шкоди, «security-seekers» обирають опції, які відповідають передусім раціональному *self-interest*, забезпеченню безпеки себе та близьких осіб у короткостроковій перспективі. У межах цього дослідження «security-seekers» визначаються як такі, що підтримують проведення мирних переговорів у коротко- та/або середньостроковій перспективі та поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту, обґрунтовуючи це міркуваннями забезпечення безпеки. Відповідно до цього, ідентифіковано 5 респондентів, які підпадають під зазначене визначення «security-seekers», зокрема респонденти 3, 7, 8, 14, 15.

Під **«identity-seekers»** я ідентифікую осіб, які поділяють та інтерналізують цінності і переконання, характерні для політичної спільноти, з якою вони себе ідентифікують, вони становлять пріоритет при поведінці та діях індивіда. Так, в умовах кризових ситуацій за яких зростає загроза зазнання певного прямого або непрямого досвіду шкоди, спричиненої війною, «identity-seekers» з більшою ймовірністю оберуть опції завершення військового конфлікту, що, на їхню думку, найкраще відповідають уявлюваному т.з. колективному політичному інтересу («національному інтересу» у вимірі нації як політичної спільноти) та забезпеченню безпеки для себе особисто та політичної спільноти, з якою себе ідентифікують, у довгостроковій часовій перспективі. У межах цього дослідження «identity-seekers» вважаються респонденти, які виступають проти проведення мирних переговорів у коротко- і середньостроковій перспективі та підтримують радикальні стратегії завершення військового конфлікту. Відповідно до цього, ідентифіковано 10 респондентів, які підпадають під зазначене визначення «identity-seekers», зокрема респонденти 1, 2, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 16.

Важливо одразу застерегти, що коли мова йде «identity-seekers», на мою думку, помилковим буде ототожнювати їхню поведінку з відсутністю раціональності і взагалі мислити у межах антагоністичності дихотомії раціональних інтересів та ідентичності, яка яскраво проявляється у академічній літературі на тему суспільно-політичних рухів (Stürmer, et. al., 2003). Я схильюсь до тези, що ідентичність слід розглядати як складову теорії колективної дії, як призму за допомогою якої індивід формує іншу структуру пріоритетів і тих опцій, які власне вважаються ним раціональними. У цьому сенсі ці переконання переґукуються із

інтерпретаціями, запропонованими українським дослідником В. Степаненком задля пояснення прикладів мобілізації та солідарності на індивідуальному рівні в умовах початку повномасштабного етапу російсько-української війни (Степаненко, 2022, ст. 29). Індивід, маючи можливості застосування опцій «виходу» або ж фрірайдерства вдається до спротиву, оскільки «захист країни – це одночасно і захист власної родини й домівки та права жити на рідній землі, працювати, самореалізовуватись і заробляти в Україні», тобто тих вже сформованих соціальних умов та взаємодій у яких окремих індивідів вже займає певне місце, у витворення якого він вклав особисті т.з. «безповоротні втрати» (зокрема час та зусилля) (Степаненко, 2022, ст. 29). В умовах екзистенційного ідентичнісного військового конфлікту, яким є російсько-українська війна, вбачається ризик знищення всієї знайомої та «напрацьованої» системи суспільних відносин та структур, особливо в умовах застосування неселективного військового насилля.

З огляду на це, «identity-seeker» виступає передусім за забезпечення надійних гарантій безпеки у середньо- і довгостроковій перспективі. Як показують дані інтерв'ю, 15 із 16 респондентів заявили про те, що не вірять у дотримання Росією мирних угод у разі їхнього підписання. Така зневіра підкріплюється досвідом історії українсько-російської війни після 2014 року. Як продемонстрували аналізи даних звітів моніторингової місії ОБСЄ, у період 2014-2021 років на лінії зіткнення на Сході України було зафіксовано 20 спроб встановлення перемир'я, кожне з яких дотримувалось в середньому не більше тижня, причому зафіксовано 20 випадків загострення обстрілів напередодні засідань Трьохсторонньої контактної групи⁹. Відтак, після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну та зневіри у можливостях повноцінного дипломатичного врегулювання військового конфлікту значна частина респондентів зазначила про підтримку військового повернення окупованих територій як головного способу досягнення гарантій безпеки, особливо в умовах моменту унікальної військової, дипломатичної та економічної підтримки України з боку інших держав.

Важливо зауважити, що належність респондента до «identity-seeker» не дорівнює його повній відмові від розгляду поступок з боку України у межах війни (попри те, що на відповідях на запитання 26, 27 відмовилось від обрання будь-яких поступок 7 і 3 респондентів відповідно). Однак за умов відмови від мирних переговорів як цінності в собі з точки зору припинення війни, навряд чи варто прирівнювати функціональний статус таких поступок з тими, що були обрані респондентами, які висловили підтримку проведенню мирних переговорів у коротко- або середньостроковій перспективі. Водночас серед головних поступок, які обрали респонденти, що

⁹ <https://novayagazeta.ru/articles/2021/08/24/muzhiki-chut-vypili-i-davai-babakhnem>

відносяться до «identity-seekers» були поступки у сфері дипломатичного врегулювання завершення військового конфлікту, зокрема в частині можливостей проведення нових референдумів у Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей – вони складають 57,1% від загальної кількості доволіно обраних респондентами «security-seekers» поступок, як це показано у Графіку 2, створеному за допомогою програми MS Excel. Аргументація цих рішень з боку респондентів стосувалась сумнівів щодо лояльності місцевого населення та можливості перетворення цих регіонів у джерело постійної внутрішньополітичної нестабільності всередині України з безпековими ризиками. Тобто також відповідала ключовому принципу пріоритетності гарантування колективної та індивідуальної безпеки у середньо- і довгостроковій перспективі. Водночас слід зауважити, що це занепокоєння було спільним фактично для всіх респондентів, які пояснювали це тривалим періодом перебування місцевих мешканців під контролем російської окупаційної адміністрації та всередині російського інформаційного простору, а також наявністю значною частини проросійських симпатиків серед місцевого населення.

Графік 2. Розподіл поступок, доволіно обраних респондентами - "identity-seekers" (дані відповідей на запитання № 27)

Важливим показником є також і кількість поступок, яким висловили підтримку респонденти обох груп. У відповіді на запитання 26, респонденти «security-seekers» в середньому визнали стерпними 2,4 варіантів поступок тоді як серед респондентів «identity-seekers» цей показник склав 0,5. У відповіді на запитання 27 щодо доволіного обрання можливих поступок, респонденти «security-seekers» в середньому обрали 7,8 варіантів поступок

(медіана – 9) тоді як серед респондентів «identity-seekers» цей показник склав 2,1 (медіана – 3).

Різниця між «identity-seekers» та «security-seekers» відображається й у уявленнях про критерії військової перемоги України. У той час як серед 90% респондентів (9 з 10) визначених як «identity-seekers» військовою перемогою України з точки зору контролю над територією вважалось повне відновлення територіальної цілісності у межах кордонів 1991 року, 80% респондентів визначених як «security-seekers» зазначили, що для них військовою перемогою є повернення території у межах фактичних кордонів станом на 23 лютого 2022 року.

На мою думку, належність індивіда до «security-seekers» чи «identity-seekers» не є заданою сталою умовою, а формується відповідно до характеру та специфіки соціальних інтеракцій кожної окремої особи. Відкритим залишається дослідницьке питання «які чинники впливають на формування одних індивідів як «security-seekers», а інших як «identity-seekers»?», яке хоч і виходить поза межі цього дослідження, однак є вкрай важливим для кращого розуміння цих категорій осіб. На основі зафіксованих спостережень щодо біографічних даних респондентів у межах цього дослідження я припускаю, що на формування індивідів як «identity-seekers» можуть впливати наявність значного досвіду суспільної діяльності (наприклад, волонтерства та політичної залученості – участь у виборах, політичних партіях, суспільно-політичних рухах), наявність попередніх стійких політичних переконань та преференцій, високий ступінь споживання медіа та особистої суспільно-політичної поінформованості, високий рівень відчуття соціальної довіри. Предикаторами формування індивідів як «security-seekers», на мою думку, можуть виступати зворотні показники вище зазначених факторів – низький рівень або відсутність активної суспільної залученості, політичної участі, низький рівень соціальної довіри, зокрема до органів державної влади.

У цьому контексті важливим є зазнання індивідом досвіду кризової ситуації, зокрема в умовах війни, який може слугувати причиною трансформації статусу окремого індивіда. Публічне декларування оцінок і поглядів, колективно атрибутованих як конвенційних для певної політичної спільноти, притаманне зокрема і «security-seekers», а особливо в умовах війни.

З огляду на це, вкрай важливо окреслити поточні структурні середовищні аспекти, в умовах яких знаходились респонденти цього дослідження станом на весну-осінь 2022 року. Мені вбачається важливою та корисною думка Х. Теллеза про необхідність виокремлення «identity wars» та «non-identity war» (в основі яких переважно змагання за доступ до

матеріальних ресурсів) при намаганні пояснити особливості громадської думки щодо проведення мирних переговорів (Tellez, 2019b, p. 1056). В умовах «identity war» сторони протистояння досягають максимальної радикалізації у переконаннях і ставленні один до одного, дедалі частіше сприймають військові дії як акт екзистенційної боротьби, за якого ставки програшу максимально високі – включаючи саме виживання політичної спільноти. На моє переконання, поточна російсько-українська війна є очевидним прикладом такого військового конфлікту. Публічні заяви українських політиків та правозахисників демонструють поширеність саме такої інтерпретації російсько-української війни після 24 лютого 2022 року^{10 11 12}. Найбільш яскравим проявом цього є факт ухвалення постановою Верховної Ради України від 14 квітня 2022 року № 2188-IX «Заяви Верховної Ради України про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні», яка інтерпретує російську державну політику як таку, що спрямована на «невизнання права Українського народу на самоідентифікацію, самовизначення і, як наслідок, на існування»¹³. Вочевидь схожі погляди поділяла також і абсолютна більшість українського суспільства: за даними соціологічного опитування агентства «Рейтинг» станом на кінець квітня 2022 року 89% українців підтримували визнання дій російських військ в Україні геноцидом¹⁴. В умовах такого військового конфлікту Досвід повномасштабної військового конфлікту високого рівня інтенсивності, яким є поточна російсько-українська війна, вимагає значної мобілізації людських, матеріальних та фінансових ресурсів. Відтак, порівняно зі значною частиною внутрішньодержавних асиметричних конфліктів істотно зростає частка осіб, які так чи інакше, залучені або можуть бути потенційно залучені до участі у веденні цієї війни.

Також у 2022 році в Україні спостерігалось збільшення контролю державної влади над медіа та гомогенізація інформаційного простору, особливо на телебаченні. Ключовою подією у цьому контексті стало створення загальноукраїнського інформаційного телемарафону «Єдині новини», сформованого 24 лютого 2022 року на основі ресурсної бази кількох найбільших українських медіахолдингів з метою централізованого подання інформації суспільству. Важливими на телевізійному медіаринку подіями були застосування санкцій до телеканалу «НАШ», що знаходився у власності опозиційного політика Є. Мураєва, вимкнення «5 каналу», «Прямого» та «Еспресо» з цифрового мовлення, анулювання ліцензій

¹⁰ <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3490357-ermak-u-davosi-pereliciv-oznaki-genocidu-ukrainciv-z-boku-rosii.html>

¹¹ <https://www.rbc.ua/ukr/news/zelenskiy-prizval-oon-priznat-deystviya-rossii-1645901873.html>

¹² <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/9/7384012/>

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2188-20#Text>

¹⁴ https://ratinggroup.ua/research/ukraine/desyatyy_obschenacionalnyy_opros_ideologicheskie_markery_voyny_27_aprelya_2022.html?fbclid=IwAR2FDz2S9ObWJfw0Qw2-k5XLZ_frcC9RiTqFZPVmr6-RpxQ2ipYZDOLW8U

медіахолдингу «Україна», що належав Р. Ахметову, створення у 2021 році державних телеканалів «Freedom», «Рада»¹⁵. Все це супроводжувалось закриттям кількох десятків телеканалів та радіостанцій через економічні обмеження, спричинені повномасштабною війною¹⁶. Обмеження доступу до джерел інформації мало місце також і у вимірі онлайн-ресурсів, провідну роль серед яких відіграв YouTube, який спершу заблокував канали «Перший незалежний» і «UkrLive», що пов'язувались з В. Медведчуком, а на початку березня 2022 року наклав міжнародне блокування можливостей ретрансляції контенту російських державних медіа^{17 18}. Нова конфігурація українського інформаційного простору забезпечила сприятливі можливості для формування доволі обмеженого набору конвенційних інтерпретацій оцінки війни та ставлення до військового супротивника. За таких умов важливою характеристикою публічного простору стає тенденція гомогенізації конвенційних поглядів щодо оцінок дій агресора, уявлень про належну поведінку осіб, що ідентифікують себе з українською політичною спільнотою.

Наявність високих очікувань, спричиненого цим помітного чи латентного соціального тиску та пов'язаного із цим т.з. «social desirability bias» є тими факторами, які слід враховувати при оцінці відповідей респондентів в умовах військового конфлікту. Яскравим прикладом демонстрації присутності цих чинників був епізод під час запису інтерв'ю з одним із респондентів, який під запис у відповідь на запитання «Якою мовою Ви зазвичай спілкуєтесь у побуті і чи змінилась ця ситуація з початком війни?» відповів, що спілкується українською, однак після завершення інтерв'ю зізнався, що насправді у побуті його основною мовою спілкування є російська. Отже, попри наявність визначених у межах цього дослідження 11 респондентів, які ідентифікуються як «identity-seekers», слід розуміти, що ця кількість насправді може бути меншою, особливо серед осіб, які проживають на територіях, віддалених від зони бойових дій і у переважній більшості випадків не зустрічаються з нагальними ризиками зазнання прямої або непрямой фізичної шкоди чи-то опосередкованої шкоди високого рівня інтенсивності. Відтак, аби дізнатись напевне чи справді особа, яка за зовнішніми ознаками демонструє свою належність до identity-seeker, є такою, потрібно зафіксувати її позиції та міркування у момент переживання кризової ситуації, ризику зазнання прямої або непрямой фізичної шкоди, опосередкованої шкоди високого рівня інтенсивності, які оприявнюють справжню ієрархію пріоритетів при ухваленні рішень. Це одна з причин чому

¹⁵ <https://detector.media/rinok/article/206703/2023-01-05-desyat-nayvazhlyvishykh-podiy-mediarynku-u-2022-rotsi/>

¹⁶ Там само.

¹⁷ <https://www.radiosvoboda.org/a/news-youtube-kanaly-pershyyi-nezaleznyy-ukrlife/31686244.html>

¹⁸ <https://www.radiosvoboda.org/a/news-youtube-blokuvannia-rosiiskyyh-derzhavnyh-media/31748892.html>

лонгітюдні дослідження в умовах війни, на мою думку, є такими необхідними.

Водночас досвід війни, зокрема пережиття відчуття небезпеки особистому життю та життю близьких осіб, т. з. «морального шоку» від побаченого може, на мою думку, також ставати каталізатором відходу респондента від логіки «security-seeker» та приставання до логіки «identity-seeker». Ключовою мотивацією цієї трансформації вбачається спричинена внаслідок пережиття цього досвіду зневіра у можливості досягнення короткострокового забезпечення миру, а також зневіра у можливості довгострокового забезпечення безпеки внаслідок укладення мирної угоди у середньо- або короткостроковій перспективі. Водночас не слід розглядати ці трансформації, як процес однозначної швидкої заміни однієї логіки міркувань іншою. Навпаки, цей процес вбачається мною тривалим у часі, позиції індивідів при цьому характеризуються високим рівнем фрагментації, а їхні думки щодо завершення війни почасти можуть суперечити одна одній.

Яскравим прикладом такого індивіда вбачається респондентка 11, яка зазнала досвіду опосередкованої шкоди високої інтенсивності внаслідок російської окупації у м. Буча (Київська область). У ході інтерв'ю вона повідомила про втрату внаслідок війни роботи, падіння доходів з середнього рівня (доходів вистачає на все, що потрібно для нормального життя, крім заощаджень) до поганого (доходів вистачає тільки на найнеобхідніше) ідентифікуючи себе як «бідну», відзначила «дуже сильний» рівень втоми від війни та суттєву зміну звичного способу життя в гірший бік внаслідок війни, а також повідомила про наявність родичів, що проживають на окупованих територіях Донецької області. Відповідно до очікувань з точки зору низки праць наукової літератури у сфері peace and conflict studies та теоретичного припущення 4 очікуваною стратегією поведінки респондента з такими біографічними характеристиками була б підвищена готовність підтримати мирні переговори у коротко- або середньостроковій перспективі та поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту. І справді, у ході інтерв'ю респондентка неодноразово наголошувала на власних сподіваннях щодо успіху переговорного процесу, однак, зрештою, внаслідок розчарування у них обрала у якості своїх відповідей відмову від переговорного процесу. Водночас неможливо стверджувати, що обрані опції були впевненими та послідовними. Яскравим прикладом цього слугує уривок з відповіді респондентки 11 на запитання 24 опитувальника «Як Ви вважаєте чи потрібно на даному етапі війни укласти мирну угоду з Російською Федерацією?»:

«- З кожного Вашого примірника відповідей взяла б трошечки звідти, трошечки звідти...Тобто, окремо, перший, другий, третій, четвертий, я не можу дати прямої відповіді. Я Вам кажу, що, так, я за те,

що все було припинення бойових дій, але все, що б знищилося, стало, як на 91-му році, Україною. Тобто, звичайно, без бойових дій це неможливо. Домовитися з Путіним чомусь неможливо. Він непробиваємий морально. А, це окреме, що запитання? Ну, ось, я, конкретно, там, один, два, три, чотири не можу дати. З кожного примірника відповідей. Я б там... Я за мирне, так. Щоб не було жертв вже, не треба їх. Але ж, на сьогоднішню ситуацію, по-іншому, не можна. Тобто, Путін...

- Тобто, військовим шляхом?

- Тобто, військовим. Тоді, якщо брати... Але ж розумним військовим шляхом. Поки в нас був зв'язок, я дуже надіялась на ці перемовини, які були. Я дуже на ніх. Я прямо вслухалась, коли можна було ще слухати. Але вони не привели ніякого позитивного результату. Мені здається, ніякого позитивного результату не було. Це великі питання. Чи вони взагалі потрібні. Звичайно, треба домовлятися. Але я не бачу, щоб там був якийсь позитив. Взять цей Маріуполь, взять нашу Бородянку. Її теж там, ці дома стоять, каліки, як вони стріляли. У нас сусідки, донька по телефону розказувала, як вона тікала з тієї Бородянки. Це жахи просто. Тобто, я не знаю, кому потрібні такі перемоги.

- Тобто, Ваше очікування, що вони наразі поки не принесуть жодних ...?

- Не принесуть.

- Добре.

- Ну видно, що воно не приносить ніякого результату.»

При висловленні підтримки військового сценарію окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей респондентка постійно наголошувала на важливості «розумних бойових дій» та мінімізації людських жертв. З огляду на цю невпевненість при виборі обраних опцій щодо проведення мирних переговорів та поступливіцьких / радикальних стратегій завершення війни було вирішено не відносити респондентку 11 чітко до «security-seekers» чи «identity-seekers», а натомість зафіксувати її як особу, що перебуває всередині процесу трансформації з «security-seeker» на «identity-seeker». Неможливо стверджувати наскільки цей процес є закінченим, оскільки для цього необхідно оновити інформацію щодо її переконань та аргументації станом на рік після проведення попереднього інтерв'ю.

У цьому підрозділі ми ввели поняття «identity-seeker» та «security-seeker», які постали концептуальними відкриттями у межах цього дослідження. Окрім цього, окреслено застороги при визначенні належності респондентів до цих категорій та висловлено припущення щодо механізмів, за яких індивіди можуть змінювати свою належність до цих категорій. Ці

пояснення покликані допомогти при аналізі даних у контексті пошуку відповідей на представлені раніше теоретичні очікування.

Теоретичне очікування 1 та 2

Наше перше теоретичне очікування стосувалось того, що особи, які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у зв'язку з міркуваннями забезпечення безпеки у короткостроковій перспективі. Друге теоретичне очікування постулювало прямо протилежну тезу: особи, які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями та вбачатимуть у таких діях найкращі довгострокові можливості забезпечення безпеки.

При формулюванні цих теоретичних припущень я виходив із намагання пояснити поведінку цивільних громадян впливом зовнішніх факторів як-то досвід зазнаної шкоди, спричиненої війною. Водночас попри те, що всі 11 респонденти відносяться до індивідів, які зазнали досвід опосередкованої шкоди високого рівня інтенсивності через наявність постійної загрози прямої або непрямой фізичної шкоди в умовах окупації, з них 4 підтримали проведення мирних переговорів та поступливіцькі стратегії завершення війни, тоді як 7 виступили проти мирних переговорів як цінності в собі та підтримали радикальні стратегії завершення військового конфлікту. При цьому слід зважати, що ці респонденти у переважній більшості мешканці прикордонних або прифронтових регіонів, де з доволі великою ймовірністю бойові дії можуть поновитися у майбутньому. Така констеляція спостережень суперечить конвенційним уявленням про те, що чим більшою є географічна ймовірність перенесення бойових дій на територію, де мешкає індивід, тим більшим буде рівень підтримки з його боку мирних переговорів та можливих поступок супротивнику. Водночас серед респондентів, які пережили досвід окупації, «security-seekers» складають 4 з 11, тоді як серед респондентів, які проживають на віддалених від зони бойових дій територіях – 1 з 6.

Серед висловлених аргументів респондентів «security-seekers» на користь проведення мирних переговорів та поступок: 1) необхідність якомога швидшого припинення війни задля збереження людських життів; 2) переживання за життя родичів, які залишилися на окупованих територіях; 3) допущення недоцільності повернення окупованих територій Криму,

Донецької та Луганської областей через уявлення про те, що їхні мешканці є здебільшого проросійськими, а тому ці території в майбутньому стануть джерелом нестабільності. Віра у необхідність переговорів яскраво контрадиктувала з невірою у те, що Росія дотримуватиметься укладеної мирної угоди. Натомість аргументи респондентів «identity-seekers» щодо недоцільності мирних переговорів з Росією полягали у вірі в ненадійність Росії як переговорника. На їхнє переконання, укладення мирних домовленостей у коротко- або середньостроковій перспективі без повернення решти окупованих українських територій означало відкласти військовий конфлікт з Росією, який з їхньої точки зору у такому разі поставав неминучим. Така логіка сприйняття мирних переговорів цілком відповідає уявленню про російсько-українську війну як ідентичнісний військовий конфлікт, який несе екзистенційну загрозу для української політичної спільноти.

З огляду на це, дослідники у сфері peace and conflict studies видаються праві у переконанні, що індивіди на територіях, що мають ризик перетворитись у місце бойових дій, виходять з міркувань безпеки, однак, як ми бачимо, обидві групи респондентів мають різні уявлення про те як досягати цієї цілі. Наявність такого розрізнення підштовхує до розуміння, що зовнішні фактори, такі як досвід шкоди, спричиненої війною, по-різному впливає на осіб з внутрішніми відмінними логіками та пріоритетами.

Водночас слід також внести і застереження щодо оцінки отриманих даних, особливо від респондентів визначених як «identity-seekers». По-перше, на мою думку, необхідно зважати на час, у який були отримані відповіді: квітень – червень 2022 року супроводжувалися серед цивільного населення ейфорією від перемоги у битві за Київ та звільнення значних територій Півночі України від присутності російських військ (10 з 11 інтерв'ю з особами, які пережили досвід окупації, були взяті саме у цей час). 2) момент проведення інтерв'ю. По-друге, звільнення територій Півночі України супроводжувалось наявністю унікальної міжнародної підтримки України, зокрема й у питаннях постачання зброї, передусім артилерії. Факт того, що «світ підтримує Україну», часто був одним із основних аргументів респондентів у відповідь на запитання «Чому Ви думаєте що Україна переможе у цій війні?». Ситуацію, яку було складно уявити ще у 2021 році стала можливою після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, як і відбулась зміна оцінки військових спроможностей Російської Федерації. Фактично те, що було складно уявити у військовому відношенні до 2022 року стало можливим завдяки збройним поставкам. Невідомо наскільки позиція респондентів, які були віднесені до «identity-seekers», залишиться сталою з плином часу або ж відсутності міжнародної підтримки України, зокрема у військових питаннях.

З огляду на зазначене, я приходжу до висновку, що теоретичні очікування 1 та 2 є вірними з врахуванням характеристик притаманних цивільним громадянам та розділення на «identity-seekers» та «security-seekers». Так, я постулюю, що:

- «security-seekers», які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у зв'язку з міркуваннями забезпечення безпеки у короткостроковій перспективі;
- «identity-seekers», які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями та вбачатимуть у таких діях найкращі довгострокові можливості забезпечення безпеки.

Теоретичне очікування 3

Наше третє теоретичне очікування стосувалось того, що особи, які знаходяться на віддалених територіях від зони бойових дій, з більшою готовністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткотерміновій перспективі та з більшою ймовірністю виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями.

Усі респонденти, які проживали на віддалених територіях, зазначили про наявність досвіду опосередкованої шкоди низького рівня інтенсивності. Вона виражалась здебільшого у зменшенні доходів, купівельної спроможності та психологічному дискомфорті, пов'язаному з війною. За результатами опрацювання даних інтерв'ю було встановлено, що серед 6 респондентів, які проживають на віддалених територіях від зони бойових дій, 5 відносилися до «identity-seekers», і лише 1 – до «security-seekers». Попри те, що російсько-українська війна не позначилась на певних матеріальних втратах для них, у 4 з них були родичі, які знаходились у зоні ризику проживаючи на окупованих територіях, або будучи у складі українських Сил оборони, правоохоронних органах.

Аргументація щодо підтримки радикальних стратегій завершення військового конфлікту та неможливості йти на мирні переговори та респондентів визначених як «identity-seekers» багато в чому тотожна

інтерпретаціям «identity-seekers», що пережили досвід окупації. Більшість пояснень ґрунтується на невірі у надійність Росії як переговорника та переконанні у неминучості продовження військової конфронтації з Російською Федерацією, яка сприймається як екзистенційний ворог українського народу в цілому, з яким вони себе ідентифікують. Доволі вичерпним у цьому розумінні є коментар респондентки 2: *«Якщо ми не переможемо, то нас просто знищить Росія, тому що вона нас страшенно ненавидить. Ця ненависть, яку їм засіювали десятиліттями, століттями до нас, то вона вже розрослася в такого монстра, що у нас шансів просто залишитися, мені кажеється, нормальними і живими, якщо вони сюди заселяться, у нас просто немає. Тому що нас просто, як тих тараканів, всіх покалічать, переламають, поламають нашу психіку і, не знаю, нічого хорошого у нас не буде чекати. Тому що, якщо вони ненавидять так українців на Східній Україні, у Чернігові, Сумщина, що вони там багато російськомовних, а що говорити за Західну Україну? Ми ж для них всі взагалі ворогами і Західною Україною....Вони ж лякали Західною Україною, як не знаю ким. То я собі можу уявити, що вони будуть чинити на Західній Україні.»* Відтак, з їхньої точки зору, повернення окупованих територій та завдання військової поразки слугує найбільш надійним способом забезпечення довгострокових гарантій колективної та індивідуальної безпеки. Міркування щодо наявності міжнародної підтримки України також займають чільне місце у аргументації щодо необхідності реалізації радикальних стратегій завершення військового конфлікту.

З огляду на зазначене, теоретичне очікування 3 вважається підтвердженим.

Теоретичне очікування 4

Наше четверте теоретичне очікування стосувалось того, що індивіди з більшою готовністю підтримуватимуть мирні переговори у коротко- або середньостроковій перспективі та/або поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у разі якщо продовження або зростання ескалації військового конфлікту істотно загрожуватиме фізичною шкодою для них особисто або членів їхніх родин, близьких.

Інформація щодо наявності ризику для членів родин або близьких респондентів збиралася за допомогою запитань щодо наявності родичів, які мешкають на тимчасово окупованих територіях України, а також наявності членів родини, близьких осіб у складі Сил оборони України, правоохоронних органів.

За результатами аналізу даних інтерв'ю у межах цього дослідження ми не можемо переконливо підтвердити теоретичне очікування, висловлене у його наявному формулюванні. Як продемонстровано у таблиці 6 у респондентів віднесених як до «security-seekers» так і до «identity-seekers» присутні випадки наявності родичів, які знаходяться у зоні ризику, тобто яким загрожує фізична шкода внаслідок дій комбатантів або представників окупаційної адміністрації. Водночас слід також зважати і на характер зібраних даних. Попри наявність фактологічних даних про наявність таких родичів, ми здебільшого позбавлені інформації щодо того наскільки ці родичі вважаються близькими респонденту, у яких стосунках він з ними знаходиться, як часто комунікує з ними тощо.

Таблиця 6. Кількість родичів респондентів, що знаходяться у зоні ризику			
Наявність родичів, які знаходяться у зоні ризику	«Identity-seekers» (загальна кількість – 10)	«Security-seekers» (загальна кількість – 5)	Знаходиться на етапі трансформації з «security-seeker» у «identity-seeker» (загальна кількість – 1)
Мають родичів, які проживають на ТОТ України	3	3	1
Мають родичів, які станом на момент проведення інтерв'ю служили в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і, на думку респондентів, знаходились у зоні ризику	5	1	0
Обидва	1	0	0
Мають родичів, які проживають на ТОТ України або родичів, які станом на момент проведення інтерв'ю служили в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і, на думку	7	4	1

респондентів, знаходились у зоні ризиків			
--	--	--	--

Примітка: джерело даних – див. Додаток 2

Попри те, що навіть за умов наявності родичів, які знаходяться у зоні ризику, «identity-seekers» можуть ігнорувати це, наявність загрози для членів родини – один з найпоширеніших факторів, що був властивий респондентам віднесеним у межах цього дослідження до «security-seekers» (траплявся у 4 випадках з 5). Подекуди респонденти прямо пояснювали свої рішення щодо обрання поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту небажанням піддавати ризику близьких осіб у разі реалізації військового сценарію повернення окупованих територій. З огляду на це, видається, що наявність цього фактору є важливим чинником у логіці міркувань «security-seeker».

Для «security-seeker» важливим при обранні рішень є також наявність відчуття ризику прямої фізичної шкоди у разі продовження або зростання ескалації військового конфлікту. Найбільш яскрава соціальна група, яка уособлює це – чоловіки призовного віку, що уникають мобілізації до армії. Для таких людей продовження військового конфлікту автоматично означає підвищення ризику їхньої мобілізації у майбутньому, що слугує стимулом підтримки опцій, спрямованих на досягнення миру у коротко- і середньостроковій перспективі. Прикладом такого індивіда є респондент 3, який проживає на віддаленій від зони бойових дій території і заявив про відсутність будь-якої фізичної чи матеріальної шкоди. Натомість атмосфера постійного «полювання» у публічному просторі є джерелом постійного психологічного напруження (що стало причиною, чому його віднесено до індивіда, який зазнав досвід опосередкованої шкоди низького рівня інтенсивності): *«Слава Богу, особисто на мене ця війна не аж так кардинально повпливала. Хоча відчувається певний вплив в плані тому, що уже і по вулиці пересуватися не так комфортно, тому що знаю, що деś можуть зупинити, деś щось спитати, якісь лишні запитання на які не хочеться навіть відповідати, от...Військові також ходять з автоматами, люди зі зброєю викликають настороження. В мене робота віддалена, тому, в принципі, як до війни, так і після війни я працюю в тому ж режимі....Тому в плані роботи я б не сказав, що щось в мене кардинально змінилось. Просто такий інформаційний фон навіть, це все емоційно навіть...»*. У ході спілкування з респондентом стало відомо, що він намагається у цей період максимально обмежити будь-яку соціальну взаємодію в офлайн, що також фіксує як джерело психологічного дискомфорту. Проведення інтерв'ю з такими респондентами було однією із найскладніших задач у ході збору даних – з 8 пропозицій на інтерв'ю погодилась лише одна людина, за умови відсутності запитань щодо

мобілізації та дотичних тем. Водночас у ході відповідь на запитання 27 щодо обрання довільної кількості поступок респондент обрав 15 поступок – найбільшу кількість у межах цього дослідження, обґрунтовуючи їх бажанням якомога швидше закінчити війну попри невіру у надійність Російської Федерації як переговорника. Небажання цих людей давати будь-які оцінки поточної ситуації та висловлювати власні міркування, на мою думку, становить одну з проблем при вивченні громадської думки щодо питань війни та мирних переговорів.

Доволі несподіваним фактором, який також супроводжує готовність респондентів підтримати проведення мирних переговорів та поступливіцьких стратегій військового конфлікту це збереження позитивного ставлення до російської мови та культури після початку повномаштабного вторгнення та відокремленість її від «політики». Серед «security-seekers» таких респондентів 4 з 5, тоді як серед «identity-seekers» – 1 з 10, причому це не було пов'язано з мовними ідентичностями самих респондентів. Водночас 3 з цих «security-seekers» також заявили про необхідність розмежування відповідальності режиму Путіна та російських громадян (серед «identity-seekers» ніхто не підтримав таку інтерпретацію). На їхню думку, росіяни – це в цілому хороші люди, які є наразі заручниками Путіна та його політики, однак спільно відповідальний за війну в Україні та масові жертви серед українців. Наявність такого розмежування знижує ступінь сприйняття російсько-української війни як екзистенційного ідентичнісного конфлікту.

Підсумовуючи зазначене, ми не можемо підтвердити теоретичне очікування 4. Натомість у ході аналізу даних інтерв'ю я схилиюся до висновку, що **«security-seekers» з більшою готовністю підтримуватимуть мирні переговори у коротко- або середньостроковій перспективі та/або поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у разі якщо продовження або зростання ескалації військового конфлікту істотно загрожуватиме фізичною шкодою для них особисто або членів їхніх родин, близьких. Натомість для «identity-seekers» ці фактори будуть менш відчутні або вагомі при виборі їхніх рішень.**

Окрім цього, я також формулюю припущення про те, що **збереження позитивного ставлення, розрізнення відповідальності російського режиму та «в цілому доброго» російського народу за початок війни та масові жертви в Україні може слугувати одним із предикаторів більшої готовності до мирних переговорів та поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту.**

ВИСНОВКИ ТА ДИСКУСІЯ

На початку цієї дослідницької роботи я зазначав, що аналітичною проблемою є теоретична прогалина, пов'язана із суперечністю у науковій літературі стосовно природи зв'язку між досвідом війни та готовністю цивільних громадян підтримати якомога швидше завершення військового конфлікту шляхом мирної угоди в умовах обмеженої кількості та охоплення наявного дослідженого емпіричного матеріалу – як географічного так і сутнісного. Відтак, мене цікавило як досвід різні типи спричиненої війною шкоди впливають на ставлення цивільних громадян до мирних переговорів в умовах російсько-української війни після 24 лютого 2022 року, а також які чинники можуть слугувати предикаторами готовності цивільних громадян підтримувати поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту.

Теоретичні очікування щодо механізму взаємодії між цими чинниками було сформульовано на основі наукової літератури, водночас в основі дослідницького інструментарію використовувалась методологія «grounded theory». Теоретичні очікування стосувались механізмів взаємозв'язку досвіду шкоди, спричиненої війною, та ставлень цивільних громадян до проведення мирних переговорів між Україною та Росією у коротко- або середньостроковій перспективі та підтримці ними радикальних / поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту.

Перш за все, в дослідженні було сформовано тезу про наявність двох типів цивільних громадян з відмінними сприйняттями досвіду війни та відповідними пріоритетними стратегіями поведінки за таких умов – «identity-seekers» та «security-seekers». Під **«security-seekers»** я ідентифікую осіб, які при своїй поведінці та діях виходять передусім з пріоритетів питань особистої безпеки, безпеки рідних та близьких осіб та раціонального *self-interest*. Здебільшого ці індивіди ідентифікують себе з певною політичною спільнотою, а також можуть публічно поділяти атрибувані їй цінності та погляди, однак в умовах кризових ситуацій, за яких зростає загроза прямої та непрямой фізичної, опосередкованої шкоди, «security-seekers» обирають опції, які відповідають передусім раціональному *self-interest*, забезпеченню безпеки себе та близьких осіб у короткостроковій перспективі. Під **«identity-seekers»** я ідентифікую осіб, які поділяють та інтерналізують цінності і переконання, характерні для політичної спільноти, з якою вони себе ідентифікують, вони становлять пріоритет при поведінці та діях індивіда. В умовах кризових ситуацій за яких зростає загроза зазнання певного прямого або непрямого досвіду шкоди, спричиненої війною, «identity-seekers» з більшою ймовірністю оберуть опції завершення військового конфлікту, що, на їхню думку, найкраще відповідають уявлюваному т.з. колективному політичному інтересу («національному інтересу» у вимірі нації як політичної спільноти) та

забезпеченню безпеки для себе особисто та політичної спільноти, з якою себе ідентифікують, у довгостроковій часовій перспективі. Проведено розмежування респондентів на їхню відповідність цим двом типам за встановленими критеріями.

За результатами аналізу даних знайшло своє підтвердження теоретичне очікування 3 щодо того, що особи, які знаходяться на віддалених територіях від зони бойових дій, з більшою готовністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткотерміновій перспективі та з більшою ймовірністю виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями. Водночас не знайшли свого підтвердження у сформульованому вигляді теоретичні очікування 1, 2 і 4. З врахуванням категорій «security-seekers» і «identity-seekers» було отримано такі результати:

- 1) «security-seekers», які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у зв'язку з міркуваннями забезпечення безпеки у короткостроковій перспективі;
- 2) «identity-seekers», які пережили досвід окупації, з більшою ймовірністю не підтримуватимуть проведення мирних переговорів у короткостроковій перспективі та виступатимуть за радикальні стратегії завершення військового конфлікту, оскільки керуватимуться ідентичнісними міркуваннями та вбачатимуть у таких діях найкращі довгострокові можливості забезпечення безпеки;
- 3) «security-seekers» з більшою готовністю підтримуватимуть мирні переговори у коротко- або середньостроковій перспективі та/або поступливіцькі стратегії завершення військового конфлікту у разі якщо продовження або зростання ескалації військового конфлікту істотно загрожуватиме фізичною шкодою для них особисто або членів їхніх родин, близьких. Натомість для «identity-seekers» ці фактори будуть менш відчутні або вагомі при виборі їхніх рішень;
- 4) збереження позитивного ставлення, розрізнення відповідальності російського режиму та «в цілому доброго» російського народу за початок війни та масові жертви в Україні може слугувати одним із предикаторів більшої готовності до мирних переговорів та поступливіцьких стратегій завершення військового конфлікту.

Очікується, що ці висновки ляжуть в основу подальших досліджень із застосуванням статистичних методів аналізу даних з метою верифікації

окреслених результатів, які, попри залишаються, обґрунтованими теоретичними припущеннями.

Водночас, це дослідження окреслює певні обмеження, які водночас слугують перспективними напрямками розвитку теми ставлення цивільних громадян до миротворчих процесів.

По-перше, серед респондентів відсутні цивільні мешканці, які безпосередньо зазнали досвіду прямої фізичної шкоди (тобто поранень, зґвалтування). Зрештою, це ті соціальні категорії, які зазнали найтяжчого рівня шкоди, спричиненої війною, і досвід яких може відігравати найбільш визначальну роль впродовж решти їхнього життя. Зрештою, відмова таких осіб від спілкування з інтерв'юером у межах цього дослідження також додатково свідчить про інтимність та чутливість цього досвіду.

По-друге, у межах цього дослідження не враховуються відповіді осіб, що наразі проживають на окупованих територіях України або у місцевостях у чи неподалік безпосередньої зони бойових дій. Попри те, що мною було проведено декілька інтерв'ю з такими особами або ж отримано їхні письмові відповіді на запитання опитувальника, їхня кількість та якість отриманих даних є недостатньою для їхнього виокремлення у окрему категорію респондентів у межах цього дослідження. При роботі з цими категоріями респондентів перед дослідником чи не найгостріше постає виклик доступності респондентів, особливо для проведення глибинного інтерв'ю.

По-третє, наявні висновки базовані на даних інтерв'ю з респондентами станом на квітень-вересень 2022 року. Невідомо наскільки їхні думки та переконання є сталими впродовж подальшого розгортання військового конфлікту та можливої зміни обставин у яких перебувають самі респонденти. Відтак актуалізується потреба проведення повторних раундів інтерв'ю, які б дозволили відслідкувати зміни (або ж їхню відсутність) у ставленні респондентів до проведення мирних переговорів з Російською Федерацією та можливих поступок у межах потенційної мирної угоди.

По-четверте, якісницький методологічний підхід та методологія grounded theory не надає інструментарію, необхідного для генералізації отриманих висновків на генеральну сукупність. Враховуючи висловлені у попередньому пункті зауваги щодо можливих змін у ставленні цивільних громадян впродовж військового конфлікту, важливим та перспективним (порівняно з іншими наявними кількісними дослідженнями у науковій літературі) є лонгітудне кількісне дослідження щодо ставлення цивільного населення до проведення мирних переговорів з Російською Федерацією та можливих поступок у межах потенційної мирної угоди залежно від контексту та досвіду шкоди, спричиненої війною, яке проводилося б на репрезентативній вибірці цивільних громадян України.

По-п'яте, перспективним також видається проведення якісного дослідження, яке б детальніше зосереджувалось на особливостях ставлення до проведення мирних переговорів з Російською Федерацією та можливих поступок у межах потенційної мирної угоди серед осіб, що ухиляються від мобілізації до армії (ігнорована соціальна категорія, яка ймовірніше за все найчастіше відмовляється від участі у будь-яких соціологічних опитуваннях на зазначену або дотичну тему).

ПРОПОНОВАНІ ЗМІНИ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Результати дослідження вбачаються особливо корисними у межах припущення про те, що контури завершення російсько-української війни, зрештою, визначатимуться за широкої участі суспільства, зокрема шляхом референдуму стосовно окремих положень можливої майбутньої мирної угоди між Україною та Російською Федерацією. Попри те, що отримані у межах цього дослідження результати вбачаються такими, що потребують регулярного оновлення у часі впродовж тривалості російсько-української війни, очевидними постають наступні рекомендації щодо політики держави у сфері інформаційної сфери, реінтеграції окупованих територій:

- 1) У разі проведення референдуму необхідно запланувати наявність достатньо протяжного у часі перехідного періоду. В умовах активного військового конфлікту, значна частина осіб, яка належить до т.з. «security-seekers» прагнучиме завершити війну якомога швидше, а тому буде більш вразливою до поступок. З огляду на те, що частина таких осіб (як-то, наприклад, чоловіки що ухиляються від мобілізації) почасти демонструють відмову від участі в опитуваннях громадської думки або ж вдаються до надання соціально конформних відповідей, цілком ймовірно отримання певного несподіваного результату під час проведення такого референдуму. Найкращим способом мінімізувати ці ризики вбачається у передбаченні часового відрізка, який може зменшити силу цих обставин.
- 2) Застереження щодо доцільності приєднання окупованих територій Криму, Донецької та Луганської областей виникали у респондентів, які відносились як до «security-seekers» так і «identity-seekers», передусім через занепокоєння, що ці території можуть стати джерелом постійної безпекової нестабільності в майбутньому. Важливо приділити важливу увагу налагодженню мереж соціального діалогу та взаємодії на горизонтальному, інтеграції мешканців окупованих територій у загальнонаціональний простір, а також переконати суспільство у спроможності органів державної влади успішно реалізовувати політику реінтеграції окупованих територій та забезпечити безпекову стабільність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Balcells, L. (2012). The consequences of victimization on political identities: Evidence from Spain. *Politics & Society*, 40(3), 311-347.
2. Bauer, M., Blattman, C., Chytilová, J., Henrich, J., Miguel, E., & Mitts, T. (2016). Can war foster cooperation?. *Journal of Economic Perspectives*, 30(3), 249-274.
3. Berrebi, C., & Klor, E. F. (2006). On terrorism and electoral outcomes: Theory and evidence from the Israeli-Palestinian conflict. *Journal of conflict resolution*, 50(6), 899-925.
4. Berrebi, C., & Klor, E. F. (2008). Are voters sensitive to terrorism? Direct evidence from the Israeli electorate. *American Political Science Review*, 102(3), 279-301.
5. Blattman, C. (2009). From violence to voting: War and political participation in Uganda. *American political Science review*, 103(2), 231-247.
6. Cederman, L. E., Gleditsch, K. S., & Buhaug, H. (2013). *Inequality, grievances, and civil war*. Cambridge University Press.
7. Chambers, S., & Kopstein, J. (2001). Bad civil society. *Political theory*, 29(6), 837-865.
8. Croco, S. E. (2011). The decider's dilemma: Leader culpability, war outcomes, and domestic punishment. *American Political Science Review*, 105(3), 457-477.
9. Debs, A., & Goemans, H. E. (2010). Regime type, the fate of leaders, and war. *American Political Science Review*, 104(3), 430-445.
10. Dyrstad, K., Buhaug, H., Ringdal, K., Simkus, A., & Listhaug, O. (2011). Microfoundations of civil conflict reconciliation: Ethnicity and context. *International Interactions*, 37(4), 363-387.
11. Fabbe, K., Hazlett, C., & Sınmazdemir, T. (2019). A persuasive peace: Syrian refugees' attitudes towards compromise and civil war termination. *Journal of Peace Research*, 56(1), 103-117.
12. Gates, S., Graham, B. A., Lupu, Y., Strand, H., & Strøm, K. W. (2016). Power sharing, protection, and peace. *The Journal of Politics*, 78(2), 512-526.
13. Gates, S., Nygård, H. M., Strand, H., & Urdal, H. (2016). Trends in armed conflict, 1946–2014. *Conflict Trends*, 1, 1-4.
14. Gilligan, M. J., & Sergenti, E. J. (2008). Do UN interventions cause peace? Using matching to improve causal inference. *Quarterly Journal of Political Science*, 3(2), 89-122.
15. Glaser, B. G. (1978). *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
16. Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (2017). *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Routledge.
17. Haass, F., Hartzell, C. A., & Ottmann, M. (2022). Citizens in peace processes. *Journal of Conflict Resolution*, 00220027221089691.

18. Hartzell C. A., Hoddie M. (2007). *Crafting Peace. Power-Sharing Institutions and the Negotiated Settlement of Civil Wars*. University Park, PA: Pennsylvania State University Press.
19. Hirsch-Hoefler, S., Canetti, D., Rapaport, C., & Hobfoll, S. E. (2016). Conflict will harden your heart: Exposure to violence, psychological distress, and peace barriers in Israel and Palestine. *British Journal of Political Science*, 46(4), 845-859.
20. Höglbladh, S. (2022). UCDP Peace Agreement Dataset Version 22.1. *Uppsala University*. <https://ucdp.uu.se/downloads/index.html#peaceagreement>
21. Horowitz, M. C., Potter, P., Sechser, T. S., & Stam, A. (2018). Sizing up the adversary: Leader attributes and coercion in international conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 62(10), 2180-2204.
22. Jarstad, A. K. (2008). Power sharing : Former enemies in joint government. In *From War to Democracy : Dilemmas of Peacebuilding* (1st ed., pp. 105–133)
23. Kertzer, J. D., & Rathbun, B. C. (2015). Fair is fair: Social preferences and reciprocity in international politics. *World Politics*, 67(4), 613-655.
24. Kreiman, G., & Masullo, J. (2020). Who Shot the Bullets? Exposure to Violence and Attitudes Toward Peace: Evidence from the 2016 Colombian Referendum. *Latin American Politics and Society*, 62(4), 24-49.
25. Kuran, T. (1993). The unthinkable and the unthought. *Rationality and Society*, 5(4), 473-505.
26. Lijphart, A. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. Yale University Press.
27. Maoz, I. (2009). *The Women and Peace Hypothesis? The Effect of Opponent Negotiators' Gender on the Evaluation of Compromise Solutions in the Israeli-Palestinian Conflict*. *International Negotiation*, 14(3), 519–536.
28. Matanock, A. M., & Garbiras-Díaz, N. (2018). Considering concessions: A survey experiment on the Colombian peace process. *Conflict Management and Peace Science*, 35(6), 637-655.
29. Mattes, M., & Savun, B. (2009). Fostering peace after civil war: Commitment problems and agreement design. *International Studies Quarterly*, 53(3), 737-759.
30. Mattes M. and Savun B. (2010) Information, agreement design, and the durability of civil war settlements. *American Journal of Political Science* 54(2): 511–524.
31. McKeon, C. (2005). Civil society: Participating in peace processes. *People Building Peace II: Successful Stories of Civil Society*, 567-575.
32. Montoya, A. M., & Tellez, J. (2020). Who Wants Peace? Predicting Civilian Preferences in Conflict Negotiations. *Journal of Politics in Latin America*, 12(3), 252-276. Nilsson D (2012) Anchoring the peace: civil society actors in peace accords and durable peace. *International Interactions* 38(2): 243–266.
33. Mukherjee, B. (2006). Why political power-sharing agreements lead to enduring peaceful resolution of some civil wars, but not others?. *International Studies Quarterly*, 50(2), 479-504.

34. Mullenbach, M. J. (2005). Deciding to keep peace: An analysis of international influences on the establishment of third-party peacekeeping missions. *International Studies Quarterly*, 49(3), 529-555.
35. Sambanis, N. (2001). Do ethnic and nonethnic civil wars have the same causes? A theoretical and empirical inquiry (Part 1). *Journal of conflict resolution*, 45(3), 259-282.
36. Stein, R. M. (2015). War and revenge: Explaining conflict initiation by democracies. *American Political Science Review*, 109(3), 556-573.
37. Stern, P. N., & Porr, C. J. (2017). *Essentials of accessible grounded theory*. Routledge.
38. Stürmer, S., Simon, B., Loewy, M., & Jörger, H. (2003). The dual-pathway model of social movement participation: The case of the fat acceptance movement. *Social Psychology Quarterly*, 71-82.
39. Teigen, J. M. (2006). Enduring effects of the uniform: Previous military experience and voting turnout. *Political Research Quarterly*, 59(4), 601-607.
40. Tellez, J. F. (2019a). Peace agreement design and public support for peace: Evidence from Colombia. *Journal of Peace Research*, 56(6), 827-844.
41. Tellez, J. F. (2019b). Worlds apart: Conflict exposure and preferences for peace. *Journal of Conflict Resolution*, 63(4), 1053-1076.
42. Tessler, M., J. Nachtway and A. Grant (1999). "Further tests of the women and peace hypothesis: Evidence from cross-national survey research in the Middle East." *International Studies Quarterly*, 43, 519-531.
43. Tessler, M. and I. Warriner (1997). "Gender, feminism, and attitudes towards international conflict: exploring relationships with survey data from the Middle East." *World Politics*, 49(2), 250-281.
44. Степаненко В. (2022) Теоретичний досвід і смисли російсько-української війни: соціологічні інтерпретації // Українське суспільство в умовах війни, с. 25-34

ДОДАТОК 1

ОПИТУВАЛЬНИК

Вітаємо! Дякуємо за Вашу згоду пройти це опитування. Метою цього дослідження є відповідь на запитання як саме пережитий досвід війни може впливати на ставлення до миру та окремих положень можливої мирної угоди між Україною та Росією.

У цьому опитувальнику не існує правильних чи неправильних відповідей. Ми не розповсюджуємо Ваші особисті дані. Для нас найбільш цінним є Ваша історія та Ваша точка зору на питання, що нас цікавлять. Сподіваємося, це допоможе Вам бути щирими у своїх відповідях.

Заповнення цього опитника забере до 30 хвилин Вашого часу. Опитник побудовано з трьох частин. Перша збирає інформацію щодо того, як саме теперішня українсько-російська війна вплинула на Вас. У другій частині ми просимо Вас висловити своє ставлення до низки запитань, пов'язаних з веденням цієї війни та її можливим мирним врегулюванням. У третій частині ми просимо Вас надати деяку інформацію щодо власних культурних звичок, добробуту, релігійної належності, попередніх політичних поглядів. Інформація, отримана в межах третьої частини, є вкрай важливою з точки зору дослідження, оскільки дозволить нам підтвердити або спростувати уже наявні теорії щодо можливих чинників, які визначають індивідуальні ставлення до миру. У разі якщо Ви не бажатимете ділитись цими даними, ми це розуміємо, а тому передбачили опцію необов'язкової відповіді на чутливі запитання - Ви можете вільно нею скористатись.

По мірі можливості просимо Вас залишити власні контактні дані, аби ми мали можливість потім поставити Вам уточнювальні запитання. У разі виникнення запитань з Вашого боку щодо заповнення опитувальника або будь-чого пов'язаного з цим дослідженням, Ви можете скontaktувати з нами, написавши на електронну пошту (mykhailolivariuk@gmail.com), у Фейсбуці (<https://cutt.ly/tGwnsfb>), зателефонувавши (+380-95-60-24-387) або ж написавши у Telegram, Viber, WhatsApp, Signal (усі зареєстровані за вказаним номером)

Сподіваємося, Вам буде цікаво заповнити цей опитник.

Блок 1. Досвід війни

1. Зазначте до якої категорії осіб Ви належите?
 - Проживаю на окупованій росіянами території
 - Проживаю на території, що пережила досвід російської окупації після 24 лютого 2022 року
 - Проживаю на території, наближеній до зони військових дій
 - Проживаю на території, віддаленій від зони військових дій
 - Інше (вказати)
2. Зазначте населений пункт у якому Ви проживаєте.

3. Розкажіть про те, як ви зустріли новину про початок повномасштабної війни між Україною та Росією. Чи вірили Ви в те, що вона почнеться? Які емоції Ви відчували в перші дні війни?
4. Опишіть коротко як для Вас минули останні кілька місяців війни?
5. Які емоції Ви наразі загалом відчуваєте?
6. Наскільки великою є у Вас зараз втома від війни?
 - Дуже сильною
 - Сильною
 - Помірною
 - Ледь відчутною
 - Відсутня
7. Як сильно змінився Ваш звичний спосіб життя після початку війни? Поясніть чому
 - Суттєво змінився в кращий бік
 - Дещо змінився в кращий бік
 - Не змінився
 - Дещо змінився в гірший бік
 - Суттєво змінився в гірший бік
8. Чи зазнали Ви або члени Вашої родини внаслідок військових дій або окупації певної фізичної шкоди (поранення, каліцтво, зґвалтування, смерть)?
 - Так
 - Ні
9. Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити своє житло?
 - Так
 - Ні
10. Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити своє майно (враховує усе, крім житла, в якому Ви постійно мешкаєте)?
 - Так
 - Ні
11. Чи довелось Вам внаслідок бойових дій або окупації втратити роботу?
 - Так
 - Ні
12. Чи є у Вас друзі, знайомі або сусіди, які загинули або зазнали важких поранень, гвалтування під час військових дій/окупації?
 - Так
 - Ні
13. Чи є у Вас друзі, знайомі або сусіди, які втратили свій дім, роботу, добробут, були змушені виїхати внаслідок бойових дій/окупації?
 - Так
 - Ні

14. Чи є у Вас родичі, які наразі служать в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і які, на Вашу думку, знаходяться у зоні ризику? (ця відповідь була би дуже корисною для дослідження, однак Вам необов'язково відповідати)
- Так
 - Ні
15. Чи є у Вас близькі друзі, які наразі служать в українській армії, загонах тероборони, правоохоронних органах і, на Вашу думку, знаходяться у зоні ризику? (ця відповідь була би дуже корисною для дослідження, однак Вам необов'язково відповідати)
- Так
 - Ні
16. Чи є у Вас родичі або близькі друзі які виступають на проукраїнських мітингах на окупованій території? (ця відповідь була би дуже корисною для дослідження, однак Вам необов'язково відповідати)
- Так
 - Ні
17. Чи були Ви свідком агресії з боку російських військових у межах цієї війни (вбивства, грабування, гвалтування, нанесення іншої фізичної шкоди, взяття в полон)?
- Так
 - Ні
18. Чи є Ви переселеною особою внаслідок бойових дій або окупації в межах цієї війни (після 24 лютого 2022 року)?
- Так
 - Ні

Блок 2. Ставлення до мирної угоди та очікування щодо завершення війни

19. Як Ви гадаєте, чим закінчиться війна між Україною та Росією, повномасштабний етап якої розпочався 24 лютого 2022 року?
- Перемогою України
 - Перемогою Росії
 - Інше (зазначити)
20. Поясніть, чому Ви у попередньому запитанні обрали саме цей варіант?
21. Що для Вас буде військовою перемогою України у цій війні з точки зору контролю над територією? (оберіть один варіант)
- Збереження підконтрольної Україні території у тому стані як наразі є, припинення бойових дій
 - Відновлення кордонів, контрольованої Україною станом на 23 лютого 2022 року (перед початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації)

- Відновлення кордонів, контрольованих Україною станом на 23 лютого 2022 року та повернення Криму
- Відновлення кордонів, контрольованих Україною станом на 23 лютого 2022 року та повернення Донбасу
- Повне відновлення територіальної цілісності України у кордонах 1991 року
- Повернення території України у межах 1991 року та приєднання окремих територій, що знаходяться в Російській Федерації (Кубані, окремих територій Курської, Білгородської, Брянських областей)
- Інше (зазначити)

22. Скільки часу, на Вашу думку, потрібно Україні для перемоги у війні з Росією? (оберіть один варіант)

- Не вірю в перемогу;
- Близько тижня;
- Декілька тижнів;
- Кілька місяців
- Півроку-рік
- Більше року
- Важко відповісти

23. Поясніть чому у попередньому запитанні Ви обрали саме цей варіант?

24. Як Ви вважаєте чи потрібно на даному етапі війни укласти мирну угоду з Російською Федерацією? (оберіть один варіант)

- Так, мирна угода потрібна найближчим часом, аби якомога швидше припинити бойові дії та людські жертви
- Мирна угода на даному етапі є непотрібною. Україні потрібно дочікуватись зміни політичного керівництва у Росії, аби в майбутньому вести перемовини з більш вигідних позицій
- Мирна угода на даному етапі є непотрібною, тимчасово окуповані території необхідно повертати військовим шляхом. Домовлятися з Росією можливо лише маючи більш сильні позиції, зокрема після відновлення контролю України над всім державним кордоном
- Мирна угода є непотрібною. З Росією неможливо вести перемовини, її потрібно знищити
- Важко відповісти

25. Наразі Україна проводить з Російською Федерацією перемовини стосовно можливого мирного договору та припинення війни. Вони тривають вже з початку березня, делегації кілька разів встигли зустрітись, озвучувались навіть конкретні можливі положення цієї угоди. Очікується, що за результатами домовленостей делегацій стане можливою зустріч Володимира Зеленського та Владіміра Путіна. Як Ви гадаєте, який загалом результат матимуть ці перемовини? (оберіть один варіант)

- Призведуть до конкретного результату та завершення війни
- Ці перемовини є формою відволікання уваги, водночас варто продовжувати діалог
- Не принесуть жодних істотних результатів
- Важко відповісти

26. Оберіть серед нижчезазначених варіантів потенційної мирної угоди України з Росією найближчим часом лише неприйнятні варіанти, тобто ті, які Ви не будете готові сприйняти (можна обрати декілька варіантів)

- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) російська мова проголошується другою державною/регіональною; 2) Україна відмовляється від претензій на Крим та Донецьку, Луганську області; 3) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від курсу на вступ у НАТО; 4) обмеження кількості української армії та типів озброєнь, які вона може використовувати, припинення спільних військових навчань з іншими державами; 5) Росія надає юридичні гарантії щодо ненападу на Україну
- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна висловлює готовність йти на прямі переговори з керівництвом т.з. “ДНР”/”ЛНР” стосовно майбутнього Донбасу; 3) Україна визнає Крим російською територією
- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна готова вирішувати питання майбутнього Донбасу та Криму шляхом проведення референдумів за участі міжнародних спостерігачів та осіб, які станом на початок 2014 року мали місцеву прописку;
- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна проводить прямі переговори з керівництвом т.з. “ДНР/ЛНР” стосовно майбутнього Донбасу; 3) питання стосовно статусу та майбутнього Криму відкладається на найближчі 5, 10, 15 років;
- Мирна угода з РФ найближчим часом: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) питання стосовно вирішення статусу та майбутнього Криму і Донбасу відкладається на найближчі 5, 10, 15 років
- Усе є неприйнятним
- Мирна угода з Російською Федерацією є непотрібною.

27. Оберіть на які поступки Ви готові піти, аби завершити війну з Російською Федерацією (можна обирати скільки завгодно варіантів)?

- Визнати Крим російською територією;
- Визнати незалежність т.з. “Донецької народної республіки”;
- Визнати незалежність т.з. “Луганської народної республіки”;
- Піти на прямі переговори з керівництвом т.з. “Донецької народної республіки” та “Луганської народної республіки” стосовно майбутнього Донбасу;
- Уможливити проведення референдуму стосовно проголошення незалежності т.з. “Херсонської народної республіки”;
- Уможливити проведення референдуму в Криму стосовно його належності до України/Росії;

- Уможливити проведення референдуму в Донецькій та Луганській областях стосовно їхньої майбутньої належності до України, т.з. “ДНР”/”ЛНР”, Російської Федерації
- Відмовитися від територій Півдня України, що наразі контролюються російською армією;
- Зміна політичного керівництва України (Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховної Ради України);
- Співпрацювати у пошуку та засудженні осіб, що на думку Російської Федерації, здійснили військові злочини з українського боку та є винними у кровопролитті на Донбасі;
- Запровадити повну амністію для осіб, що брали участь у збройній боротьбі з Україною на боці сепаратистів/Російської Федерації;
- Запровадити повну амністію для осіб, що працювали у органах влади т. з. “ДНР”/“ЛНР”
- Надати територіям Донецької та Луганської областей “особливого статусу” (означає збільшення рівня автономії місцевої влади, надання їй можливості ветоувати рішення центральної влади, самостійно встановлювати ширші зв'язки з іншими державами);
- Надати російській мові статус регіональної мови в Україні (передбачає надання дозволу на її використання в роботі органів місцевого самоврядування, місцевих органів державної влади, на рівні з українською вивчатиметься у закладах освіти, вільно використовується у медіа, книгодрукуванні, культурі, рекламі тощо);
- Надати російській мові статус другої державної мови в Україні;
- Внесення змін в українське законодавство, які покращать можливості вивчення та використання російської мови у сфері освіти, медіа, науці, телебачення та радіомовлення, кіно, театрі тощо.
- Відмовитися від перспективи членства України в НАТО;
- Відмовитися від співпраці України з НАТО в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо;
- Відмовитися від співпраці з окремими країнами в частині спільних військових навчань, постачання озброєння тощо;
- Відмовитися від членства України в ЄС;
- Обмежити чисельність української армії та типи озброєнь, якими вона може користуватися;
- Просувати скасування окремих санкцій проти Російської Федерації;
- Просувати скасування усіх санкцій проти Російської Федерації;
- Перетворення України у союзну державу до Російської Федерації та Білорусі;
- Не готовий йти на будь-які поступки.

28. Ранжуйте нижчезазначені варіанти потенційної мирної угоди України з Росією найближчим часом від 1 до 5, тобто від найбільш до найменш оптимального (під оптимальним розуміється такий, що поєднує як бажаність з Вашого боку, так і очікувану Вами реалістичність досягнення): 1 - найбільш оптимальний, 5 - найменш оптимальний

- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) російська мова проголошується другою державною/регіональною; 2) Україна відмовляється від претензій на Крим та Донецьку, Луганську області; 3) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від курсу

на вступ у НАТО; 4) обмеження кількості української армії та типів озброєнь, які вона може використовувати, припинення спільних військових навчань з іншими державами; 5) Росія надає юридичні гарантії щодо ненападу на Україну.

- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна висловлює готовність йти на прямі переговори з керівництвом т.з. «ДНР»/«ЛНР» стосовно майбутнього Донбасу; 3) Україна визнає Крим російською територією;
- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна готова вирішувати питання майбутнього Донбасу та Криму шляхом проведення референдумів за участі міжнародних спостерігачів та осіб, які станом на початок 2014 року мали місцеву прописку;
- Мирна угода з РФ найближчим часом. Умови: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) Україна проводить прямі переговори з керівництвом т.з. «ДНР/ЛНР» стосовно майбутнього Донбасу; 3) питання стосовно статусу та майбутнього Криму відкладається на найближчі 5, 10, 15 років;
- Мирна угода з РФ найближчим часом: 1) Україна проголошує позаблоковий статус, відмовляється від перспективи вступу в НАТО в обмін на гарантії безпеки з боку інших держав, зокрема й Росії; 2) питання стосовно вирішення статусу та майбутнього Криму і Донбасу відкладається на найближчі 5, 10, 15 років

29. Як Ви ставитеся до можливості прямих перемовин з керівництвом т.з. «ДНР», «ЛНР» стосовно майбутнього окупованих територій Донецької та Луганської областей?

- Повністю підтримую
- Підтримую, оскільки розумію, що це вимушений крок
- Не підтримую
- Важко відповісти

30. Як Ви гадаєте, чи буде Росія дотримуватися взятих на себе зобов'язань після укладення мирної угоди? (оберіть один варіант)

- Буде
- Буде у разі якщо Україна дотримуватиметься також
- Не буде
- Важко відповісти

31. Як Ви гадаєте, чи буде Україна дотримуватися взятих на себе зобов'язань після укладення мирної угоди, навіть у разі якщо ситуація з озброєнням та готовністю армії істотно покращиться? (оберіть один варіант)

- Буде

- Буде у разі якщо Росія дотримуватиметься також
- Не буде
- Важко відповісти

32. Уявімо, що українська армія у ході цієї війни поверне під контроль держави території, що контролювалися Україною до початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року і вийде на кордони непідконтрольних територій Криму, Донецької та Луганської областей? Що в такому разі слід робити? (оберіть один варіант)

- Застосувати військовий сценарій, аби якомога швидше повернути ці території
- Стабілізувати лінію фронту, заморозити конфлікт на невизначений час
- Намагатись домовитись з РФ та/або т.з. “ДНР”, “ЛНР” про їхнє повернення під контроль України
- Відмовитись від ідеї повернення контролю над цими територіями

33. Поясніть чому у попередньому запитанні Ви обрали саме цей варіант

34. Чи повинна українська армія переносити військові дії на прикордонні території Російської Федерації, що межують з Україною у формі вибухів, диверсій, ракетних або артилерійських ударів? (оберіть один варіант)

- Так
- Ні
- Важко відповісти

35. Поясніть чому у попередньому запитанні Ви обрали саме цей варіант

36. Чи повинна українська армія переносити військові дії на прикордонні території Російської Федерації, що межують з Україною у формі встановлення додаткової лінії фронту на російській території, аби відволікти частину російських військ або за можливості перевести військові дії з території України на територію Росії? (оберіть один варіант)

- Так
- Ні
- Важко відповісти

37. Поясніть чому у попередньому запитанні Ви обрали саме цей варіант

38. Як Україна повинна ставитись до військовополонених російської армії? (оберіть декілька варіантів)

- Не брати російських військових у полон, знищувати на місці;
- Брати у полон, використовувати як “гарматне м’ясо” у бойових діях з російською армією, при розмінуванні українських територій;
- Брати у полон, при цьому можливо наносити їм фізичну шкоду та тортури;
- Брати у полон, примушувати відбудовувати пошкоджені українські населені пункти, інфраструктурні об’єкти;
- Брати у полон, зберігати у спеціальних таборах для військовополонених, притримуватися положень Женевської конвенції (передбачає утримання, забезпечення гідного ставлення до

них, безкоштовного лікування, захисту від тортур, доступу до священників тощо);

- Брати у полон, використовувати як обмінний фонд для обміну на українських військових, мирних мешканців;
- Інше (зазначити).

39. Поясніть чому у попередньому запитанні Ви обрали саме цей варіант

40. Ким, на Вашу думку, є більшість людей, які наразі проживають / залишаються на непідконтрольних територіях Автономної Республіки Крим та м. Севастополя? (оберіть один варіант)

- Заручниками обставин (у зв'язку з матеріальними та сімейними обставинами)
- Заручниками провальної політики центральної влади щодо звільнення територій від сепаратистів та російських військ
- Заручниками дій сепаратистів
- Байдужими до власного майбутнього та України
- Зрадниками
- Важко відповісти

41. Чи є у Вас родичі або близькі друзі, які наразі проживають на непідконтрольних територіях Криму?

42. Ким, на Вашу думку, є більшість людей, що станом на кінець 2021 року проживали/залишались на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей? (оберіть один варіант)

- Заручниками обставин (у зв'язку з матеріальними та сімейними обставинами)
- Заручниками провальної політики центральної влади щодо звільнення територій від сепаратистів та російських військ
- Заручниками дій сепаратистів
- Байдужими до власного майбутнього та України
- Зрадниками
- Важко відповісти

43. Чи є у Вас родичі або близькі друзі, які наразі проживають на непідконтрольних територіях Донецької та Луганської областей?

44. Яке у Вас наразі ставлення до Росії?

- Дуже добре
- В цілому добре
- Байдуже
- В цілому погане
- Дуже погане

45. Яким було Ваше ставлення до Росії наприкінці 2013 року (перед анексією Криму та військовим конфліктом на Сході України)? (оберіть один варіант)

- Дуже добре
- В цілому добре
- Байдуже

- В цілому погане
- Дуже погане

46. Яким було Ваше ставлення до Росії напередодні повномасштабної війни, що розпочалась 24 лютого 2022 року? (оберіть один варіант)

- Дуже добре
- В цілому добре
- Байдуже
- В цілому погане
- Дуже погане

47. Як би Ви описали росіян в контексті теперішньої війни? (оберіть один варіант)

- Дружній, братський народ
- Дружній, братський народ, що є наразі визволителем українців
- В цілому хороші люди, які наразі є заручниками Путіна та його політики, в своїй основі не є відповідальним за війну в Україні та масові жертви серед українців
- В цілому хороші люди, які є наразі заручниками Путіна та його політики, однак спільно відповідальний за війну в Україні та масові жертви серед українців
- Недружній народ, колективно відповідальний за початок війни в Україні та масові жертви серед українців, який потрібно ізолювати від світу
- Фашисти ХХІ століття, які мають бути знищені або ізольовані від світу
- Важко відповісти

Блок 3. Соціально-демографічні питання та культурні преференції

48.3 з яких джерел Ви наразі споживаєте новини: (оберіть декілька варіантів)

- українське телебачення
- російське телебачення
- інше закордонне телебачення
- українські онлайн-медіа
- російські онлайн-медіа
- інші закордонні онлайн-медіа
- українське радіо
- російське радіо
- інше закордонне радіо
- соціальні мережі (Facebook, Telegram, Instagram, TikTok тощо)
- українські друковані ЗМІ
- YouTube
- фахова аналітика, блоги

49. Зазначте за якими саме телеканалами, медіа, сторінками у соцмережах, блогах і т.п. (якщо такі є) Ви найчастіше слідкуєте в контексті отримання поточних новин?
50. Скільки в середньому часу на день Ви проводите, переглядаючи новини та матеріали стосовно поточної війни? (оберіть один варіант)
- до 1 годин
 - 1-2 години
 - 2-3 години
 - 3-4 години
 - 4-5 годин
 - 5-6 годин
 - 6-7 годин
 - 7-8 годин
 - Більше 8 годин
49. Скільки в середньому часу на день Ви проводили, переглядаючи новини, до початку війни 24 лютого 2022 року? (оберіть один варіант) до 1 годин
- 1-2 години
 - 2-3 години
 - 3-4 години
 - 4-5 годин
 - 5-6 годин
 - 6-7 годин
 - 7-8 годин
 - Більше 8 годин
51. Якою мовою Ви зазвичай спілкуєтесь в побуті? Чи змінилась ця ситуація з початком війни?
52. Чи змінила повномасштабна війна з Росією Ваше ставлення до російської мови, культури? Як Ви тепер ставитеся до неї: позитивніше, негативніше, на тому ж рівні як і раніше? Поясніть чому.
53. Зазначте про власні політичні погляди. За кого Ви голосували на останніх президентських, парламентських виборах? У разі якщо Ви не голосували, зазначте на чиєму боці були Ваші політичні симпатії під час проведення виборів
54. До якої конфесії або релігії, якщо така є, Ви себе відносите?
- Православна церква
 - Греко-католицька церква
 - Римо-католицька церква
 - Протестантська церква
 - Інші християнські церкви (наприклад, Свідки Єгови і т.п.)
 - Іслам
 - Іудаїзм

- Вважаю себе атеїстом
- Інше

55. До якої саме Православної Церкви Ви себе зараховуєте (у разі якщо респондент зазначив, що є православним)? (оберіть один варіант)

- Православна церква України
- Українська православна церква Московського патріархату
- Просто православний, не відношу себе до жодної конкретної релігійної організації
- Не є православним/віруючим

56. Як Ви ставитеся до УПЦ МП? Чи змінилася Ваша думка з початком війни?

57. Наразі в суспільстві йде широке обговорення стосовно того, що потрібно робити і чи необхідно взагалі щось робити з УПЦ МП в Україні. Що, на Вашу думку, потрібно робити з УПЦ МП? (оберіть один варіант)

- Заборонити
- Не забороняти, але позбавити пільг, скасувати договори оренди церковних приміщень (і у такий спосіб, наприклад, позбавити їх Києво-Печерської лаври)
- Не втручатися в діяльність церкви
- Інше (зазначити, що саме)

58. До якої категорії Ви зараховували себе за рівнем доходу напередодні повномасштабної війни? (оберіть один варіант)

- Злиденні
- Бідні
- Трохи нижче середніх
- Середні за доходом
- Трохи вище середніх за доходом
- Заможні
- Багаті

59. До якої категорії Ви зараховували себе за рівнем доходу зараз? (оберіть один варіант)

- Злиденні
- Бідні
- Трохи нижче середніх
- Середні за доходом
- Трохи вище середніх за доходом
- Заможні
- Багаті

60. Чи є у Вас наразі постійне джерело доходу (заробітна плата, пенсія, стипендія тощо)? (оберіть один варіант)

- Так
- Ні

61. Як Ви оцінювали рівень своїх доходів до повномасштабної війни? (оберіть один варіант)
- Добрий (є можливість зробити заощадження)
 - Середній (доходів вистачає на все, що потрібно для нормального життя, крім заощаджень)
 - Поганий (доходів вистачає тільки на найнеобхідніше)
 - Дуже поганий (доходів не вистачає навіть на найнеобхідніше)
62. Як Ви оцінюєте рівень своїх доходів зараз? (оберіть один варіант)
- Добрий (є можливість зробити заощадження)
 - Середній (доходів вистачає на все, що потрібно для нормального життя, крім заощаджень)
 - Поганий (доходів вистачає тільки на найнеобхідніше)
 - Дуже поганий (доходів не вистачає навіть на найнеобхідніше)
63. Скільки у середньому становили Ваші видатки у місяць напередодні війни? (оберіть один варіант)
- до 2 тис. грн
 - 2-4 тис. грн
 - 4-7 тис. грн
 - 7-10 тис. грн
 - 10-20 тис. грн
 - 20-30 тис. грн
 - Більше 30 тис. грн
64. Скільки у середньому становлять Ваші видатки у місяць наразі? (оберіть один варіант)
- до 2 тис. грн
 - 2-4 тис. грн
 - 4-7 тис. грн
 - 7-10 тис. грн
 - 10-20 тис. грн
 - 20-30 тис. грн
 - Більше 30 тис. грн
65. Скільки у середньому становили Ваші доходи у місяць напередодні війни? (оберіть один варіант)
- до 2 тис. грн
 - 2-4 тис. грн
 - 4-7 тис. грн
 - 7-10 тис. грн
 - 10-20 тис. грн
 - 20-30 тис. грн
 - Більше 30 тис. грн
66. Скільки у середньому становлять Ваші доходи у місяць наразі? (оберіть один варіант)
- до 2 тис. грн
 - 2-4 тис. грн
 - 4-7 тис. грн

- 7-10 тис. грн
- 10-20 тис. грн
- 20-30 тис. грн
- Більше 30 тис. грн

ДОДАТОК 2. Розподіл відповідей на запитання опитувальника.

За посиланням Ви знайдете розподіл відповідей респондентів на закриті запитання опитувальника. Посилання:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1kVHPWMCcrskly5QGCuwaC7aQtM3eglpORJY2FtjrGLs/edit?usp=sharing>